

Hovrättsprocessen

Vägledning för åklagare

Rättslig vägledning 2024:6
Utvecklingscentrum
Oktober 2024

Innehållsförteckning

1	Inledning	4
2	Ska jag överklaga självständigt?.....	6
2.1	Frågor och funderingar i samband med ett överklagande.....	7
3	Överklagandet	8
3.1	Processens ram.....	8
3.2	Yrkanden	9
3.2.1	Utformning av yrkanden	9
3.2.2	Justering av gärningsbeskrivningen	10
3.2.3	Yrkanden om annat än skuld och påföljd	12
3.2.4	Nya yrkanden i hovrätten	14
3.3	Grund.....	15
3.4	Bevisning	16
3.4.1	Samma bevisning som vid tingsrätten?.....	16
3.4.2	Bevisning i annat än skuldfrågan	16
3.4.3	Ny bevisning i hovrätten	16
3.4.4	Särskilt om tilltrosbevisning.....	19
3.5	Prövningstillstånd.....	19
3.5.1	Argument för prövningstillstånd.....	21
3.5.2	Särskilt om enskilda anspråk.....	22
3.6	Handläggning.....	23
3.6.1	Upplysningar för hovrättens planering.....	23
3.6.2	Frågor om sekretess	23
3.6.3	Upplysningar kopplade till målsäganden.....	23
3.6.4	Åklagarbundna häktade mål	23
3.6.5	Avgörande utan huvudförhandling	23
3.6.6	Övriga frågor.....	24
3.7	Svara på ett överklagande.....	24
3.8	Självständigt överklagande eller anslutningsöverklagande.....	25
3.8.1	Självständigt överklagande.....	25
3.8.2	Anslutningsöverklagande.....	26
3.9	Innebörden av en nöjdförklaring.....	27
4	Frågor som rör målsägandens talan i hovrätten	29
4.1	Processuella frågor om skadestånd.....	29
4.1.1	Ändring av talan.....	30

4.1.2	Vad innebär det att målsäganden biträder åtalet?	30
4.2	Målsägandens talan i mål där ett målsägandebitråde varit förordnat vid tingsrätten	31
4.2.1	När kan målsägandebitråde förordnas i hovrätten?	32
4.2.2	Om målsägandebitråde inte förordnas i hovrätten	33
4.2.3	Vill målsäganden att åklagaren för talan?	34
4.2.4	Hur får åklagaren reda på målsägandens inställning?	34
4.2.5	När kan åklagaren avstå från att föra talan?	35
4.2.6	Några bemötandefrågor	35
5	Avgörande utan huvudförhandling	37
5.1	Argument för att ett mål bör avgöras utan huvudförhandling	38
5.2	Vad ska en slutskrift innehålla?	39
6	Huvudförhandling i hovrätten	40
6.1	Åklagarens närvaro vid huvudförhandling	40
6.2	Om den tilltalade inte kommer	41
6.3	Om en annan aktör inte kommer	42
6.4	Sakframställning	43
6.5	Skriftlig och muntlig bevisning	44
6.6	Personalia och slutanförande	45
7	Häktning i hovrätten	46
7.1	Allmänt om överklagande av häktningsbeslut	46
7.1.1	Häktning under förundersökning och rättegång ("Ö-häktning")	48
7.1.2	Häktning i samband med dom ("B-häktning")	48
7.2	Åklagarens yttrande till hovrätten	49
7.3	Häktningsförhandling i hovrätten	50
7.4	Tidsfrister i hovrätten vid villkorad häktning	51
7.4.1	Innan åtal har väckts	51
7.4.2	Efter att åtal har väckts	51
8	Övriga processuella frågor	52
8.1	Materiell processledning	52
8.2	Genombrottsrekvisiten	52
8.3	Inhibering av skyddstillsyn eller kontraktsvård	56
8.4	Reformatio in pejus	56
9	Efter hovrättens dom	58

1 Inledning

I samband med åklagarens hantering av överklaganden och processföring i hovrätten aktualiseras ofta såväl praktiska som processuella frågor som ibland kan vara svåra att hantera. Av naturliga skäl kan det vara särskilt svårt för den åklagare som inte har erfarenhet av att arbeta eller uppträda i hovrätt att förhålla sig till de särskilda regler och rutiner som gäller för hovrättsprocessen. Många åklagare – både erfarna och mindre erfarna – kan därför känna en viss osäkerhet inför processen i hovrätten. Syftet med denna rättsliga vägledning (RäV) är att ge åklagare stöd och vägledning kring handläggningen i samband med hovrättsprocessen och på det sättet bidra till att om möjligt göra det som känns främmande mindre främmande. RäV:en är främst tänkt att användas som en ”uppslagsbok”, där hänvisningar till rättsfall och förarbeten underlättar för åklagaren att fördjupa sig i en viss fråga.

Eftersom alla åklagare förr eller senare kommer i kontakt med hovrätten under det operativa arbetet är vägledningen inte riktad mot någon särskild målgrupp utan avser att vara ett hjälpmedel för samtliga operativa åklagare, oavsett erfarenhet.

Med hänsyn till att det under grundutbildningen finns en [e-utbildning](#) om hovrättsprocessen som innehåller en grundläggande genomgång av hovrättsprocessen, fokuserar RäV:en främst på den praktiska handläggningen och vissa vanligt förekommande frågor om hovrättsprocessen.

Under arbetet med RäV:en har samverkan med operativa åklagare ägt rum för att identifiera områden där det finns behov av stöd och vägledning. Ett stort tack riktas till dem för värdefulla synpunkter och förslag. Ytterligare förslag på förbättringar, förtydliganden och uppdateringar tas tacksamt emot av Utvecklingscentrum.

Vägledningen är avgränsad till överrättsprocessen i hovrätten, eftersom frågor kopplade till processen i Högsta domstolen ytterst sällan aktualiseras för operativa åklagare.¹

¹ Om överklagande till Högsta domstolen, se 4 § [ÅFS 2005:2](#) och [kapitel 9](#).

Följande punktlista ger en överblick över vanligt förekommande frågor som kan aktualiseras för åklagare under hovrättsprocessen.

- Finns det tillräckliga skäl att överklaga domen/beslutet? (se [kapitel 2](#))
- Vad är upp till prövning i hovrätten? (se [avsnitt 3.1](#))
- Kan jag framställa nya yrkanden eller justera talan? (se [avsnitt 3.2](#))
- Vilken bevisning ska åberopas i hovrätten? (se [avsnitt 3.4](#))
- Krävs prövningstillstånd och när behöver jag argumentera för det? (se [avsnitt 3.5](#))
- Vad behöver jag tänka på under handläggningen i hovrätten? (se [avsnitt 3.6](#))
- Hur ska jag tänka vid svar på ett överklagande och ett anslutningsöverklagande? (se [avsnitt 3.7–3.8](#))
- Vad innebär en nöjdförklaring? (se [avsnitt 3.9](#))
- Hur hanteras frågor kring målsäganden och skadestånd i hovrätten? (se [kapitel 4](#))
- Kan målet avgöras utan huvudförhandling? (se [kapitel 5](#))
- Vad händer om en tilltalad eller en annan aktör inte kommer till huvudförhandlingen? (se [avsnitt 6.2–6.3](#))
- Hur hanteras häktning i hovrätten? (se [kapitel 7](#))
- Vad betyder genombrottsrekvisiten? (se [avsnitt 8.2](#))

2 Ska jag överklaga självständigt?

När tingsrätten har ogillat ett åtal, inte har dömt helt i enlighet med åtalet eller valt en lindrigare påföljd än den som åklagaren har yrkat, uppkommer ofta frågan om åklagaren bör överklaga självständigt. Frågan som åklagaren bör ställa sig är om det finns tillräckliga skäl att överklaga tingsrättens dom.

Åklagaren har en absolut åtalsplikt.² Åtalsplikten innebär *inte* en skyldighet att överklaga en frikännande dom. En dom bör överklagas endast om åklagaren kan förvänta sig en ändring av tingsrättens dom och det i övrigt är motiverat.

Som företrädare för statens intressen bör en avvägning göras mellan brottets allvar och statens resurser. Åklagaren har att förhålla sig objektiv och ska inte överklaga enbart på grund av missnöje med domen. I denna del bör beaktas att resurserna inte bara omfattar ingivande av överklagandeskriften utan även förberedelser och eventuellt närvarande vid huvudförhandling i hovrätten. Det kan också beaktas att högre balanser och längre handläggningstider i hovrätten även påverkar Åklagarmyndighetens balanser och arbetsbelastning. I mål om lindrigare brott bör utgångspunkten vara att det oftast är tillräckligt med prövning i en instans, även om åklagaren inte helt instämmer vid tingsrättens bedömning.

² 20 kap. 6 § rättegångsbalken.

2.1 Frågor och funderingar i samband med ett överklagande

Det finns inte något generellt svar på vilka avgöranden som bör överklagas självständigt utan åklagaren måste göra en bedömning utifrån varje enskilt fall. Skuld-, rubricerings- och påföljdsfrågor behöver analyseras var för sig.

Följande kan tjäna som ledning när åklagaren överväger om en tingsrättsdom ska överklagas.

- Har tingsrätten missförstått åklagarens talan, eller kom domstolen enbart fram till en annan slutsats?
- Har tingsrätten motiverat sin bedömning på ett övertygande sätt, även om den kommit till en annan slutsats?
- Är avgörandet godtagbart även om domen inte är utförligt motiverad?
- Hur sannolikt är det att hovrätten ändrar tingsrättens dom?
- Hur stor ändring kan ett överklagande ge – några månader på ett flerårigt fängelsestraff, eller väsentligt mer?
- Har tingsrätten dömt enligt praxis vid en jämförelse med liknande avgöranden?
- Rör målet ett rättsligt område som finns på riksåklagarens lista över prioriterade prejudikatfrågor?³
- Är det fråga om en s.k. nämndemannadom och har juristdomaren skrivit en utförlig motivering för sin ståndpunkt?
- Vilka resurser kräver ett överklagande och när kan målet komma att prövas? Här bör konsekvenserna för målsäganden beaktas och vad det innebär för denne att vänta ytterligare tid på ett definitivt avgörande.

³ Se dokumentet [Prioriterade prejudikatfrågor](#).

3 Överklagandet

Genom överklagandet avgörs vilka frågor som ska prövas av hovrätten.⁴ Det är inte möjligt att utöka överklagandet efter överklagandetidens utgång.⁵ Det gäller även om ett kompletteringsföreläggande skickats före den tidsfristen men svaret kommer in efter. Däremot kan ett ”brett” yrkande snävas in eller konkretiseras efter överklagandetidens utgång.⁶ Det är viktigt att skilja på ändring av överklagandet och ändring av gärningsbeskrivningen. Det sistnämnda (justering av åtalet) innebär många gånger att ett visst gärningsmoment ändras. En sådan ändring kan göras så sent som under huvudförhandlingen i hovrätten fram till att dom meddelas enligt samma regler som gäller vid tingsrätten.⁷

3.1 Processens ram

När en tingsrättsdom överklagas till hovrätten är det inte ovanligt att den missnöjda partens yrkande är mer begränsat än det som framställdes vid tingsrätten. Tingsrättens dom kan avse flera gärningar men åklagaren eller den tilltalade kanske endast vill få prövat avgörandet beträffande någon av dem. Parterna kan även vara nöjda med bedömningen i skuldfrågan men inte i fråga om påföljd.

Hovrätten ska som huvudregel bara pröva den gärning som är överklagad. Hur åklagaren eller den tilltalade avgränsar överklagandet kommer därmed att styra hovrättens prövning.

Om en tingsrättsdom överklagas i någon del av det som enligt rättegångsbalkens terminologi utgör ansvarsfrågan, är *ansvarsfrågan i sin helhet* underkastad rättens officialprövning, med de begränsningar som följer av 51 kap. 23 a–25 a §§ rättegångsbalken.⁸ Ansvarsfrågan innefattar skuld, påföljd och utvisning. Det innebär att om skuldfrågan avseende någon gärning är överklagad ska även påföljdsfrågan prövas. Om utvisningsfrågan är överklagad ska även påföljdsfrågan prövas och om påföljdsfrågan är överklagad ska utvisningsfrågan prövas. Rättens skyldighet att göra en officialprövning innebär att frågor som inte är överklagade ska prövas även om parten inte vill det.

⁴ 51 kap. 4 § rättegångsbalken och NJA 2005 s. 291.

⁵ 51 kap. 24 § rättegångsbalken och ”Anståndsfristen” NJA 2023 s. 3.

⁶ Se ”Legislatios överklagande” NJA 2015 s. 846.

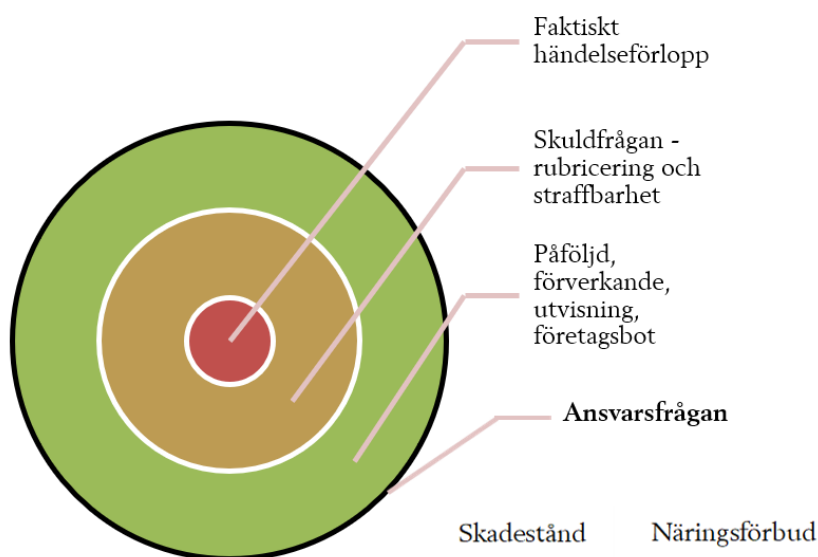
⁷ 30 kap. 3 § rättegångsbalken. Se även ”Misshandeln vid parkeringsplatsen” NJA 2024 s. 137. Se mer om justering av gärningsbeskrivningen i [avsnitt 3.2.2](#).

⁸ NJA 2005 s. 291. Se mer om det i [avsnitt 8.2](#) och [8.4](#).

Även om ansvarsfrågan är uppe till prövning i dess helhet, som en följd av att en av flera skuldfrågor har överklagats, kan andra skuldfrågor prövas om ett genombrottsrekvisit i undantagsfall är tillämpligt. Följande exempel kan ges.

Tilltalad har dömts under tre åtalspunkter vid tingsrätten. Ett överklagande som avser en av de tre åtalspunkterna innebär att hovrätten ska pröva skuldfrågan avseende den överklagade åtalspunkten. Skuldfrågan avseende de övriga två åtalspunkterna ska hovrätten endast pröva om något av genombrottsrekvisiten är tillämpliga, se mer om dessa rekvisit i avsnitt 8.2. Påföljd och utvisning ska hovrätten pröva för den samlade brottsligheten, dvs. alla tre åtalspunkter.

Figur 1 Processens ram

3.2 Yrkanden

3.2.1 Utformning av yrkanden

Hur ett yrkande utformas i ett överklagande formar ramen för hovrättens prövning. Ett yrkande ska utformas utifrån vilken ändring åklagaren önskar. Åklagaren bör noggrant överväga vilken ändring av tingsrättens dom som denne anser att hovrätten ska göra. Om ett överklagande avser flera åtalspunkter som har nära samband med varandra är det viktigt att åklagaren är tydlig med vilken ändring som önskas och hur de olika åtalspunkterna förhåller sig till varandra.⁹

Ett yrkande kan vara villkorat. Det innebär att en ändring görs beroende av om hovrätten ändrar i någon annan del. Följande exempel kan ges.

⁹ Se "Vapenöverlämningen i Solna" Högsta domstolens beslut den 29 maj 2024 i mål B 6978-23.

Tingsrätten har dömt en person för misshandel av normalgraden till en icke frihetsberövande påföljd. Åklagaren överklagar och yrkar att brottet ska bedömas som grov misshandel och att påföljden *till följd av en sådan bedömning* ska bestämmas till fängelse.

I exemplet prövar hovrätten påföljden endast om bedömningen resulterar i att den tilltalade ska dömas för grov misshandel. Påföljdsfrågan ”öppnas” endast om det sker en ändrad bedömning i skuldfrågan. Parterna kan alltså själva, genom att utforma yrkandena på visst sätt, påverka hovrättens skyldighet och möjlighet att pröva alla delar av ansvarsfrågan.

Om åklagaren anser att skuldfrågan ska ändras enligt exemplet ovan men att påföljden ska skärpas även om hovrätten också bedömer misshandeln som av normalgraden behöver yrkandet formuleras annorlunda. Följande exempel kan ges.

Tingsrätten har dömt en person för misshandel av normalgraden till en icke frihetsberövande påföljd. Åklagaren överklagar och yrkar att brottet ska bedömas som grov misshandel och att påföljden, *under alla förhållanden* (oavsett hovrättens bedömning i skuldfrågan), ska bestämmas till fängelse.

I detta fall prövar hovrätten om misshandeln ska bedömas som grov. Oavsett vad hovrätten kommer fram till avseende rubricering prövar hovrätten även om den tilltalade ska dömas till fängelse.

3.2.2 Justering av gärningsbeskrivningen

En justering av gärningsbeskrivningen kräver att det är fråga om samma händelseförlopp och att tillagda gärningsmoment ingår i gärningsbegreppet enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken.

Om åklagaren avser att justera gärningsbeskrivningen i hovrätten bör en justerad gärningsbeskrivning skickas till hovrätten i ett så tidigt skede som möjligt. Detta kan göras genom att ange justeringen i överklagandet, att skicka en ny och uppdaterad gärningsbeskrivning i en bilaga till överklagandet eller att framställa det justerade yrkandet muntligt vid huvudförhandlingen.

Följande exempel på justering i överklagandet kan ges. Åtal har väckts för grov misshandel. I åtalet anges att misshandeln ska rubriceras som grov eftersom den tilltalade har visat särskild hänsynslöshet och råhet genom att sparka på en person som vid delar av misshandeln låg ner på marken. Under huvudförhandlingen vid tingsrätten hålls förhör med en läkare som berättar att målsäganden hade tur som inte blev allvarligare skadad eftersom några sparkar riktades mot huvudet. Tingsrätten dömer den tilltalade för misshandel av normalgraden och åklagaren bestämmer sig för att överklaga domen.

Utöver den kvalificeringsgrund som anförts i stämningsansökan vill åklagaren lägga till att misshandeln, mot bakgrund av det som läkaren uppgav, var livsfarlig. I överklagandet kan ändringen kursiveras enligt följande.

”Gärningsbeskrivningen justeras enligt följande.

Tilltalad har slagit och sparkat målsäganden. Det hände den 1 januari 2024 på Slottskajen i Jönköping. Målsäganden orsakades smärta och sårskada.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom tilltalad har visat särskild hänsynslöshet och råhet genom att delar av våldet har utövats när målsäganden låg ned *och eftersom delar av våldet varit livsfarligt genom att flera sparkar har riktats mot målsägandens huvud och ansikte.* Tilltalad begick gärningen med uppsåt.”

Åklagaren kan också lägga till gärningsmoment för att en gärning ska rubriceras som grovt brott, till exempel att det utdelades *flera slag och sparkar* i stället för ett slag som påstods vid tingsrätten. En sådan justering innebär inte att det är fråga om ett nytt brott. Detsamma gäller de osjälvständiga brottsformerna. Ett åtal för försöksbrott kan därmed i hovrätten justeras till ett påstående om förberedelse till samma brott. Sådana tillägg i gärningsbeskrivningen är tillåtna åtalsjusteringar.¹⁰

Det kan uppstå situationer där gärningar som ingår i samma händelseförlopp inte har beaktats under förundersökningen och tingsrättsprocessen av olika skäl. Det finns då möjlighet att justera en gärningsbeskrivning genom att lägga till moment som konstituerar ytterligare brott än det som påstods vid tingsrätten.¹¹ Denna situation är ovanlig och kräver särskilda överväganden. Följande exempel kan ges.

Åtal väcks för misshandel bestående i slag mot målsäganden. Tingsrätten dömer den tilltalade för misshandel till fängelse i två månader. Dagen efter att domen har meddelats ringer målsäganden till åklagaren och frågar varför det inte står något i domen om att tilltalad tog hans mobiltelefon i samband med misshandeln. Åklagaren överklagar domen och lägger till i gärningsbeskrivningen att tilltalad, med tillägnelseuppsåt, har tagit målsägandens mobiltelefon samt att tillgreppet skett med våld bestående i misshandeln.¹² Åklagaren påstår därmed att den tilltalade, i stället för misshandel, har begått ett rån.

¹⁰ 45 kap. 1 § tredje stycket rättegångsbalken.

¹¹ Se Hovrätten för Västra Sveriges avgörande den 3 oktober 2019 i mål B 5567-18.

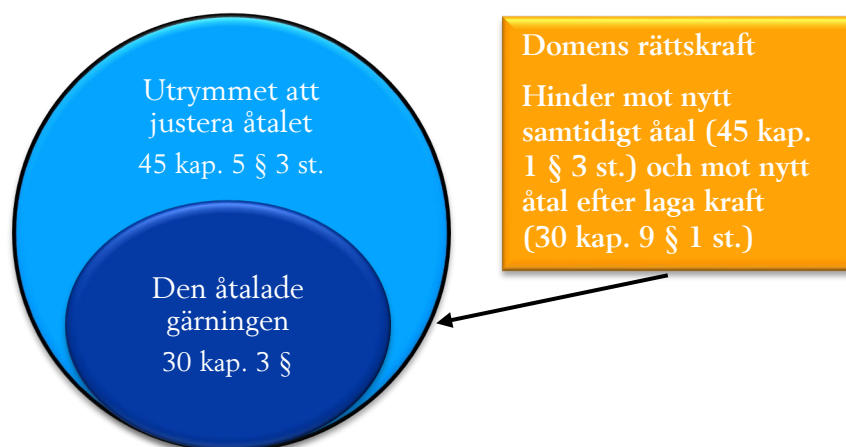
¹² En sådan justering kräver att den tilltalade har delgivits misstanke avseende de moment som är nya, och som utgör ett nytt brott i hovrätten. En sådan justering kräver alltså att förundersökningen återupptas och att målsäganden och den tilltalade hörs på nytt. Utredningen kan också behöva kompletteras i andra avseenden.

Det är inte alltid helt lätt att avgöra om en ändring av åklagarens talan utgör en tillåten justering eller om den utgör en utvidgning av talan, vilket inte är tillåtet att göra i hovrätten.

Många gånger är det enklaste sättet att avgöra om det är en justering eller en otillåten ändring att ställa sig frågan "Skulle jag kunna komma tillbaka med det nya ansvarspåståendet i ett nytt åtal?". Om svaret är "nej" är det fråga om en tillåten justering, det är alltså fråga om "samma gärning" i den betydelse det begreppet har i 30 kap. 3 § rättegångsbalken. Om svaret på frågan är "ja" är förändringen otillåten att göra i hovrätten.

Möjligheterna att justera gärningsbeskrivningen avgörs ytterst av bestämmelserna om en doms rättskraft (res judicata och litispendens) och kan åskådliggöras genom följande bild.¹³

Figur 2 Sambandet mellan domens rättskraft och utrymmet att även i högre rätt justera ett väckt åtal

Åklagaren kan justera gärningsbeskrivningen genom tillägg av gärningsmoment som ryms inom den yttersta cirkeln. Efter ett lagakraftvunnet avgörande kan åtal inte väckas för moment som ryms inom cirkelarna. Avgörandets rättskraft hindrar ett sådant åtal.¹⁴

Läs om justering av talan avseende skadestånd i [avsnitt 4.1.1](#).

3.2.3 Yrkanden om annat än skuld och påföljd

Särskilt om ogillade förverkandeyrkanden

Om tingsrätten ogillar ett yrkande om förverkande ska beslaget av egendomen samtidigt hävas. Om rätten har hävt ett beslag är polis och åklagare

¹³ Bilden är baserad på en förlaga som är hämtad från Nordh, Processens ram i brottmål (2019, version 4, JUNO) s. 58 under rubriken Åtalsjustering – nya gärningsmoment.

¹⁴ 30 kap. 9 § rättegångsbalken.

förhindrade att återigen ta föremålet i beslag, om det inte har tillkommit några nya omständigheter.¹⁵ Förhållandet att rätten har prövat en viss tvångsmedelsfråga hindrar dock inte att åklagaren genom ett överklagande får tvångsmedelsfrågan prövad på nytt. När ett beslag har hävts kan föremålet hämtas ut av den som beslaget togs ifrån. För att förhindra att föremålet hämtas ut måste åklagaren framställa ett interimistiskt yrkande om att hovrätten tar egendomen i beslag på nytt.

Rätten kan ta ett föremål i beslag som finns tillgängligt vid rätten eller om det annars är tillgängligt för beslag.¹⁶ Rätten får alltså inte besluta om beslag i de fall där det krävs någon åtgärd för att få tillgång till föremålet. Detta innebär att åklagaren, i samband med ett interimistiskt yrkande om beslag, behöver säkerställa att något utlämnande av egendomen inte har skett. Kontakt kan tas med den enhet hos Polismyndigheten som haft hand om beslaget. En sådan kontakt bör dokumenteras.

För att hovrätten ska kunna besluta om att ta ett föremål i beslag efter ett ogillat förverkandeyrkande vid tingsrätten krävs att det tillkommit något nytt, till exempel ny bevisning eller en ändrad gärningsbeskrivning, eller att domstolen gör en annan rättslig bedömning utan att göra någon ny bedömning av bevisningen.¹⁷

Särskilt om enskilda anspråk

Målsäganden kan inte yrka ett högre belopp än vad han eller hon gjorde vid tingsrätten och inte heller justera grunden för sitt yrkande. Det beror på att olika ersättningsposter utgör olika saker i rättskraftshänseende. En talan om skadestånd kan alltså inte ändras från att avse till exempel ersättning för sveda och värk till att i stället avse ersättning för inkomstförlust.

Riksåklagaren har i ett tillsynsbeslut pekat på vikten av att åklagaren i ett överklagande tydligt klargör *vilken del av domen som överklagas* och *vilken ändring som yrkas*.¹⁸ Om avsikten är att överklaga i fråga om skadestånd räcker det inte att enbart ange att "åklagaren företräder målsäganden även i hovrätten" eller liknande. En sådan formulering innebär inte att åklagaren har överklagat avseende skadestånd och frågan kommer då inte prövas av hovrätten.

Det krävs normalt en giltig ursäkt för att åberopa nya bevis avseende ett skadeståndsanspråk i hovrätten.¹⁹ Om det har vidtagits någon processuell

¹⁵ Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 5 uppl. 2022 s. 166 f.

¹⁶ 27 kap. 5 § rättegångsbalken.

¹⁷ Se "Förverkandebeslaget av bilen" NJA 2023 s. 1043.

¹⁸ ÅM 2015/0657, beslut 2015-04-01.

¹⁹ Se [avsnitt 4.1.1](#).

handling, till exempel att den tilltalade har vitsordat ett belopp, kan det inte tas tillbaka i hovrätten.²⁰

Om målsäganden har överklagat tingsrättens dom gällande en viss del av skadeståndsanspråket som framställdes vid tingsrätten kan denna inte ändra sin talan till att avse en annan del av tingsrättens dom än den som har överklagats.²¹

3.2.4 Nya yrkanden i hovrätten

Det är inte ovanligt att nya omständigheter framkommer under tiden mellan tingsrättens avgörande och att målet prövas i hovrätten som kan inverka på processen. Det händer också att åklagaren missar att framställa ett yrkande när åtal väcks. I vissa fall är åklagaren oförhindrad att framställa nya yrkanden i hovrätten.

Förverkande och beslag

Ett yrkande om förverkande, och ett föregående beslut om beslag, kan framställas i hovrätten trots att något sådant inte framställts vid tingsrätten. En förutsättning för ett nytt yrkande i hovrätten är att den som är föremål för förverkandet är instämmd i målet.²²

Utvisning

Frågan om utvisning omfattas av domstolens officialprövning. Det innebär att ett yrkande om utvisning kan framställas när som helst under processen i både tingsrätt och hovrätt. Ett yrkande om utvisning kan alltså framställas även efter att tiden för överklagande har löpt ut.²³

Åklagaren bör framställa ett utvisningsyrkande om det finns förutsättningar för det.²⁴ Om det exempelvis har framkommit nya uppgifter som är relevanta för frågan om utvisning efter tingsrättens dom kan ett yrkande om utvisning framställas i hovrätten. Ett sådant yrkande kan även framställas om åklagaren har förbisett att framställa det vid tingsrätten.²⁵ En förutsättning för ett sådant yrkande i hovrätten är att åklagaren har klagat till den tilltalades nackdel, se mer om det i [avsnitt 8.4](#).

Nytt andrahandsyrkande

Om tingsrätten har ogillat ett åtal och motiverat det på ett sätt som innebär att rätten ansett att ett påstående om ett annat brott hade lett till en fällande

²⁰ Jfr NJA 1987 s. 621 (I och II).

²¹ 50 kap. 25 § andra stycket rättegångsbalken.

²² NJA 2002 s. 310.

²³ Se Nordh, Processens ram i brottmål, (2019, version 4, JUNO) s. 83.

²⁴ Se [RäV 2023:15 Utvisning](#) s. 8.

²⁵ Även om sådana förutsättningar finns bör åklagaren göra noggranna överväganden kring utredningens robusthet i den del som rör utvisningsfrågan.

dom kan åklagaren framställa ett andrahandsyrkande i hovrätten, förutsatt att det rör sig om samma gärning. Situationen kan uppstå till exempel i mål som rör misshandel. Om tingsrätten har frikänt den tilltalade på grund av att någon smärta inte har kunnat bevisas kan ett andrahandsyrkande om ofredande framställas i hovrätten. Andrahandsyrkanden kan även framställas i andra situationer än den ovan nämnda.

3.3 Grund

I överklagandet ska klaganden ange i vilket eller vilka avseende tingsrättens domskäl enligt klagandens mening är oriktiga. Det innebär att åklagaren ska förklara varför det som tingsrätten har kommit fram till är fel och på vilket sätt det är fel. Åklagaren kan i vissa fall behöva utveckla grunden. Om åklagaren godtar delar av tingsrättens bedömning bör också detta anges i överklagandet.

Hur mycket grunden ska utvecklas i ett överklagande beror på målets karaktär och vad det är för fråga som överklagas. I ett enklare mål kan det vara tillräckligt att ange att *tingsrätten har gjort en felaktig bedömning av bevisningen*.

I ett mål med flera åtalspunkter och gärningsmoment kan ett angivande av grunder och utveckling av talan se ut på följande sätt.

Jag godtar tingsrättens bedömning avseende åtalspunkten 1, gärningsmoment a) och b) samt avseende ofredandet som ingick i gärningsmoment c).

Jag vidhåller hela gärningspåståendet i åtalspunkt 2, dvs. att tilltalad ska dömas, inte bara för ett slag utan också för en spark.

Jag godtar tingsrättens bedömning i fråga om valet av påföljd. Däremot anser jag att fängelsestraffet ska skärpas eftersom tingsrätten inte har gjort en korrekt bedömning av det samlade straffvärdet av den brottslighet som den tilltalade har dömts för. Tingsrätten har tillämpat asperationsprincipen på ett felaktigt sätt. Högsta domstolen har i rättsfallet NJA 2020 s. 703 uttalat att det kan variera hur stor del av straffvärdet för de tillkommande brotten som ska läggas till straffvärdet för det allvarligaste brottet. En faktor som påverkar den bedömningen är vilket samband som finns mellan brotten. När det som i nu aktuellt fall rör sig om brottslighet där det finns ett tydligt samband mellan brotten finns det skäl att låta asperationsprincipen få ett mindre genomslag än vad tingsrätten har kommit fram till.

3.4 Bevisning

3.4.1 Samma bevisning som vid tingsrätten?

Precis som vid tingsrätten ska förhørs- och bevisstema anges i åklagarens bevisuppgift.

Det är inte lämpligt att enbart ange att åklagaren åberopar samma bevisning i hovrätten som vid tingsrätten. Det finns flera skäl till detta och till varför hovrätten då skickar ett föreläggande om att åklagaren ska precisera vilken bevisning som åberopas.

I många mål är inte allt uppe till prövning i hovrätten. All bevisning som åberopades vid tingsrätten är därför inte relevant i hovrätten eftersom bevisningen kan avse andra delar än de som är uppe till prövning. Bevisning avseende omständigheter som numera är otvistiga behöver inte åberopas i hovrätten. Att vissa delar av bevisningen är obehövlig riskerar att tynga ett mål på ett onödigt sätt. Det finns därför en fördel med att åklagaren redan i överklagandet eller i svarsskrivelsen specificerar den bevisuppgift som åberopas i hovrätten. Det blir då tydligt vilken bevisning som ska behandlas under hovrättsprocessen. Detta gäller även om hela målet är uppe till prövning, för att säkerställa att bevisning som tillkommit eller frånfallits under huvudförhandlingen vid tingsrätten inte missas. Om åklagaren initialt inte lämnar en specificerad bevisuppgift kommer hovrätten sannolikt ändå att förelägga om det.

3.4.2 Bevisning i annat än skuldfrågan

Bevisning kan behöva åberopas även om bara påföljdsfrågan är uppe till prövning. Det behövs i vissa fall när hovrätten ska göra en straffvärdebedömning eller för att bedöma om det finns försvärande omständigheter som gör att det finns skäl att bestämma påföljden till fängelse. Följande exempel kan ges.

Tingsrätten dömer den tilltalade för grov misshandel. Påföljden bestäms till fängelse i ett år och sex månader. Åklagaren överklagar och yrkar att den tilltalade ska dömas till ett längre fängelsestraff. Åklagaren åberopar rättsintyget som finns i utredningen, förhör med målsäganden och protokoll från brottsplatsundersökningen. Med detta vill åklagaren visa att det har varit ett omfattande våld mot målsägandens vitala delar av kroppen, att våldet varit utdraget och att det varit ett tumult på platsen. Åklagaren gör gällande att dessa omständigheter är straffvärdehöjande och att fängelsestraffet därför ska skärpas.

3.4.3 Ny bevisning i hovrätten

Det finns inga preklusionsregler (hinder) avseende bevisning i brottmål. Det finns därför inget hinder mot att ny bevisning åberopas i hovrätten avseende

ansvarsfrågan. Det gäller andra regler i fråga om enskilt anspråk, se [avsnitt 4.1.1](#).

Om det åberopas ny bevisning ska bevisstema anges på samma sätt som i bevisuppgiften till tingsrätten.

Det är vanligast att de förhör som hölls vid tingsrätten, och som dokumenterats med ljud och bild, spelas upp i hovrätten. Det är bara i undantagsfall som hovrätten beslutar att tillåta om- och tilläggsförhör.

Förhör som hålls i hovrätten kan delas in i tre kategorier:

Nytt förhör

Om åklagaren åberopar förhör med en person som inte hördes vid tingsrätten ska förhørs- och bevisstema anges på samma sätt som i stämningsansökan. Eftersom hovrätten ska kalla personen behöver även kontaktuppgifter bifogas.

Om tilltalad åberopar förhör med ett vittne som inte har hörts under förundersökningen bör åklagaren överväga om förundersökningen ska kompletteras och om det därmed föreligger hinder mot huvudförhandling. Efter hovrättsprocessen är förutsättningarna för att komplettera förundersökningen mycket begränsade och får endast beslutas av riksåklagaren.

Om åklagaren vill åberopa förhör med ett nytt vittne i hovrätten måste vittnet som utgångspunkt ha hörts under förundersökningen och förundersökningen kan då behöva återupptas om vittnet inte är hörd sedan tidigare.²⁶

Omförhör

Ett omförhör innebär att ett nytt förhör tas upp med en person som hördes vid tingsrätten. Det kan bli aktuellt om ljud- och bildfilen från förhöret vid tingsrätten inte finns, inte fungerar eller om till exempel bilden har oacceptabelt dålig kvalitet. Eftersom parterna ofta saknar kännedom om det brukar hovrätten informera parterna genom ett föreläggande. Om en person har hörts genom telefonförhör och dennes förhör utgör tilltrosbevisning behöver också ett omförhör hållas, se mer om det nedan i [avsnitt 3.4.4](#).

Omförhör kan även hållas om en person hörts genom förhör under förundersökningen som spelats upp vid tingsrätten men som av någon anledning bör höras inför rätten, till exempel om en målsägande uppnått en ålder där denna kan höras inför rätten. Om ett förhör som hållits under

²⁶ Se JO:s beslut den 13 februari 2007 med dnr 1534-2005.

förundersökningen spelas upp innan personen hörs i hovrätten blir det förhör som hålls efter uppspelningen att anse som ett tilläggsförhör.²⁷

Tilläggsförhör (kompletterande frågor)

Utgångspunkten är att det normalt inte ska hållas tilläggsförhör i hovrätten. Om åklagaren anser att ytterligare frågor behöver ställas till en förhörsperson ska det anges i överklagandet eller svarsskrivelsen tillsammans med skälen för det. Ett tilläggsförhör innebär att hovrätten spelar upp förhöret från tingsrätten och därefter ställs kompletterande frågor till förhörspersonen.

Högsta domstolen har uttalat att det centrala i bedömningen om ett tilläggsförhör ska tillåtas är att parten kan peka på att vissa uppgifter av betydelse inte har kommit fram genom de förhör som har hållits eller har blivit missvisande.²⁸ Följande vägledning kan ges.

- **Ny omständighet eller ny bevisning åberopas i hovrätten** – om en omständighet blir tvistig eller om ny bevisning åberopas i hovrätten kan det uppstå behov av att ställa ytterligare frågor till en person som hördes vid tingsrätten.
- **Det är oklart vad en förhörsperson menat** – det kan finnas behov av att ställa ytterligare frågor om det finns oklarheter om vad en förhörsperson har menat med sin utsaga. Så kan vara fallet om det framkommer motstridiga uppgifter om en omständighet av betydelse. Det räcker inte att det är svårförståeligt eller svårtolkat vad en förhörsperson menat. Det räcker sällan att skriva att "tingsrätten har missförstått" eller att "förhörspersonen behöver utveckla sitt vittnesmål". Däremot kan åklagaren ange att vissa frågor av förbiseende inte har ställts angående en relevant omständighet. Om åklagaren har missat att ställa en relevant fråga kan åklagaren således begära tilläggsförhör och ange skälen för detta. Frågan om det är lämpligt att begära tilläggsförhör i dessa situationer får avgöras utifrån omständigheterna i det enskilda fallet.
- **En förhörsperson vill lämna en helt ny berättelse** – om det efter tingsrättens dom har framkommit att en hörd person vill lämna en helt annan berättelse, till exempel om en tilltalad vill erkänna ett brott eller lämna en annan berättelse finns det behov av att ställa kompletterande frågor. Det är då viktigt att argumentera för att förhöret från tingsrätten spelas upp innan kompletterande frågor ställs.²⁹ En sådan avvikelse eller ändring av uppgifter har betydelse för bedömningen av den hördes trovärdighet.

Se vidare om de olika formerna för bevisupptagning i hovrätten [avsnitt 6.5](#).

²⁷ 35 kap. 15 § rättegångsbalken.

²⁸ Se NJA 2014 s. 954.

²⁹ 35 kap. 13 § andra stycket rättegångsbalken.

3.4.4 Särskilt om tilltrosbevisning

Bestämmelsen i 51 kap. 23 § rättegångsbalken reglerar så kallad tilltrosbevisning. Denna bestämmelse begränsar hovrättens möjlighet att ändra tingsrättens bedömning av ett bevis utan att beviset tas upp på nytt eller läggs fram genom ljud- och bildinspelning. Syftet med bestämmelsen är att hovrätten inte ska döma på ett sämre underlag än det tingsrätten har haft. Bestämmelsen avser alla typer av förhørsutsagor och syn på stället. Bestämmelsen kan aldrig aktualiseras om förhör kan presenteras genom ljud- och bildfil.

Om tingsrätten har tagit ställning till vad en förhörsperson har menat med sin utsaga, om tingsrätten har gjort en bedömning av om en utsaga på ett riktigt sätt återger ett vittnes iakttagelser eller om tingsrätten har gjort en bedömning av om ett vittnes iakttagelser varit riktiga utgör det vittnesmålet tilltrosbevisning.

Om åklagaren gör bedömningen att ett mål innehåller tilltrosbevisning där ljud- och bildfil saknas, till exempel för att ett vittne eller en målsägande har hörts via telefon vid tingsrätten, bör åklagaren upplysa hovrätten om det i ett så tidigt skede som möjligt. I en sådan situation bör åklagaren åberopa omförhör med en förhörsperson vars utsaga utgör tilltrosbevisning om åklagaren har överklagat och vill att hovrätten ändrar tingsrättens dom i den delen.³⁰

När bör åklagaren överväga att åberopa omförhör?

- Åklagaren vill få till stånd en ändring av tingsrättens dom.
- Tingsrätten har lagt förhörspersonens uppgifter till grund för sin bedömning i bevisvärderingen.
- Avgörandet beror även i hovrätten på tilltron till den bevisningen.
- Det saknas ljud- och bildfil från förhöret som hållits vid tingsrätten, till exempel vid telefonförhör.

3.5 Prövningstillstånd

Prövningstillstånd krävs som regel inte för att hovrätten ska pröva en överklagad brottmålsdom. Det finns dock ett flertal undantag från huvudregeln.³¹

De flesta brottmålsdomar avser någon som är tilltalad för brott. I dessa fall krävs prövningstillstånd i den utsträckning som framgår av tabellen nedan.

³⁰ NJA 2006 s. 457.

³¹ 49 kap. 13 § rättegångsbalken.

Krävs prövningstillstånd?	Ja	Nej
Tingsrättens dom		
A. Tilltalad har dömts		
- Påföljden har bestämts till enbart böter. ³²	☒	☐
B. Tilltalad har frikänts		
- Den tilltalade har frikänts och straffmaximum för åtalad brottslighet är högst 6 mån. ³³	☒	☐
C. Tilltalad är både dömd och frikänd		
a) Den tilltalade har dömts till svårare påföljd än böter för viss brottslighet och frikänts från ansvar för brott med straffmaximum på högst 6 mån.	☐	☒
b) Den tilltalade har dömts till böter för viss brottslighet och frikänts från ansvar för brott med straffmaximum som överstiger 6 mån. ³⁴		
- Om endast bötesdelen (skuld eller påföljd) är överklagad.	☒	☐
- Om endast den frikännande delen är överklagad eller om både den frikännande och bötesdelen är överklagad. ³⁵	☐	☒

Undantagsvis förekommer det brottmålsavgöranden där ingen är tilltalad för brott. Då krävs alltid prövningstillstånd eftersom dessa mål handläggs enligt den ordning som gäller för bötesmål. Om en tingsrättsdom endast handlar om någon av nedanstående frågor krävs också prövningstillstånd.

- Förverkande av egendom³⁶

³² Det saknar betydelse av vilken anledning påföljden bestämts till böter. Har påföljden för ett allvarigare brott bestämts till böter till exempel på grund av den tilltalades ungdom krävs prövningstillstånd. Om tingsrätten har beslutat om påföljdseftergift enligt 29 kap. 6 § brottsbalken krävs inte prövningstillstånd, se NJA 1995 s. 351 II. Det beror på att påföljdseftergift varken är en frikännande dom eller en bötespåföljd. Det krävs inte prövningstillstånd om tingsrätten har meddelat konsumtionsdom enligt 34 kap. 3 § brottsbalken.

³³ Om tingsrätten har dömt för ett lindrigare brott än det som åklagaren yrkade ansvar för, anses den dömda inte som frikänd från det åtalade brottet. Det är straffmaximum för det åtalade brottet som styr om prövningstillstånd krävs eller inte. Se prop. 1992/93:216 om prövningstillstånd i hovrätt och instansordningen i utskökningsmål, s. 60 och NJA 1997 s. 776.

³⁴ NJA 1995 s. 294.

³⁵ NJA 2010 s. 281.

³⁶ Detta gäller oavsett vilken typ av förverkandetalan som förs. Det krävs prövningstillstånd om en dom avseende självständigt förverkande, där talan inte har förts i samband med åtal, överklagas.

- Företagsbot³⁷
- Utdömmande av viten

Vid överklagande av brottmålsfrågor som handläggs enligt lagen (1996:242) om domstolsärenden krävs alltid prövningstillstånd. Det gäller till exempel kontaktförbud som prövas av rätten och talan om näringsförbud som inte grundas på brott.³⁸

Hovrätten kan i vissa fall meddela ett partiellt prövningstillstånd dvs. för en del av ett överklagande. Om utgången i en del av ett avgörande inte kan påverka andra delar av avgörandet får ett partiellt prövningstillstånd meddelas.³⁹ Det innebär att ett prövningstillstånd begränsas till att gälla en viss del av en dom eller ett slutligt beslut. Ett exempel på ett beslut om partiellt prövningstillstånd är om ett överklagande som avser både skuld och påföljd släpps upp endast i fråga om påföljd. Ett partiellt prövningstillstånd kan inte begränsas till skuldfrågan.⁴⁰

3.5.1 Argument för prövningstillstånd

Åklagaren ska i överklagandet ange de omständigheter som åberopas till stöd för att prövningstillstånd ska beviljas. Skriftväxling i fråga om prövningstillstånd ska bara ske om det behövs.⁴¹ Hovrätten skickar därför vanligtvis inte något kompletteringsföreläggande i denna del även om åklagaren inte angett någon grund för prövningstillstånd. Ofta framgår det redan av grunderna för överklagandet i övrigt varför prövningstillstånd ska beviljas.

Det finns **fyra skäl** att bevilja prövningstillstånd:

- om det finns anledning att betvivla riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (**ändringsdispens**),
- om det inte utan sådant tillstånd går att bedöma riktigheten av det slut som tingsrätten har kommit till (**granskningsdispens**),
- om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet

³⁷ Förs en talan om företagsbot mot någon annan än den tilltalade (till exempel ett aktiebolag som den tilltalade äger) krävs prövningstillstånd för en sådan överklagad fråga, oavsett om den förs i en särskild talan eller i samband med en talan om ansvar mot den tilltalade. I det senare fallet saknar det betydelse om ansvarsfrågan omfattas av ett krav på prövningstillstånd (jfr NJA 1995 s. 351 (I) och NJA 1996 s. 209). Förs talan om företagsbot mot den tilltalade krävs prövningstillstånd i en sådan överklagad fråga i den utsträckning som framgår av tabellen nedan.

³⁸ Se 18 § lagen (2014:836) om näringsförbud och 21 § lagen (1988:688) om kontaktförbud.

³⁹ 49 kap. 14 a § rättegångsbalken. Se även RH 2007:38.

⁴⁰ Prop. 2004/05:131 En modernare rättegång – reformering av processen i allmän domstol, s. 261.

⁴¹ 51 kap. 7 § rättegångsbalken.

prövas av högre rätt (**prejudikatdispens**), eller

- om det annars finns synnerliga skäl att pröva överklagandet (**extraordinär dispens**).⁴²

Hovrätten motiverar inte ett beslut att meddela prövningstillstånd vilket gör det svårt att veta på vilken grund ett prövningstillstånd har meddelats.

Det vanligaste skälet för prövningstillstånd är att det finns skäl att ändra vad tingsrätten har kommit fram till. Samma skäl som medför att domen överklagas kan då användas som argument för prövningstillstånd. Om det är fråga om ny lagstiftning eller en fråga där det saknas praxis⁴³ kan det argumenteras för att det finns ett prejudikatintresse och att det därför bör meddelas prövningstillstånd. Om det finns grund för resning, att domvilla (rättegångsfel) förekommit eller att målets utgång vid tingsrätten uppenbarligen beror på grovt förbiseende eller grovt misstag föreligger det skäl för extraordinär dispens. Prövningstillstånd som meddelas på denna grund rör ofta formella fel av allvarigare slag som begåtts vid tingsrätten men kan också gälla andra situationer, till exempel när det föreligger särskilt ömmande skäl. Högsta domstolen har uttalat att det inte finns någon egentlig begränsning när det gäller vilken typ av skäl som kan föranleda prövningsstillstånd i hovrätten på den sistnämnda grunden.⁴⁴

Frågan om prövningstillstånd ska beviljas eller inte prövas för varje överklagande för sig. Om hovrätten inte beviljar prövningstillstånd för ett självständigt överklagande faller frågan om prövningstillstånd avseende anslutningsöverklagandet. Först när hovrätten beviljar prövningstillstånd för det självständiga överklagandet blir det aktuellt att pröva om även anslutningsöverklagandet ska beviljas sådant tillstånd.

3.5.2 Särskilt om enskilda anspråk

Om prövningstillstånd beviljas avseende skuldfrågan krävs inte prövningstillstånd beträffande det enskilda anspråket som förts med anledning av den aktuella gärningen. Däremot kan det förekomma att prövningstillstånd beviljas enbart för ett enskilt anspråk, men inte för ansvarsdelen. Ett sådant mål handläggs som ett tvistemål i hovrätten. Om den tilltalade endast har överklagat påföljden krävs prövningstillstånd för målsägandens skadeståndstalan.⁴⁵

⁴² 49 kap. 14 § rättegångsbalken.

⁴³ Se dokumentet [Prioriterade prejudikatfrågor](#).

⁴⁴ Se "Vitvarorna" och "Det påstådda förarbytet" NJA 2017 s. 55 (I) och (II).

⁴⁵ 49 kap. 13 § jfr med 49 kap. 12 § rättegångsbalken.

3.6 Handläggning

Under rubriken handläggning i överklagandet bör samma slags upplysningar lämnas som under motsvarande rubrik i stämningsansökan.

3.6.1 Upplysningar för hovrättens planering

Det är bra att ange uppskattad tidsåtgång för sakframställning och slutanförande. Hovrättens planering av huvudförhandlingen underlättas då avsevärt och ett onödigt föreläggande kan undvikas. Det kan ibland vara svårt att uppskatta tiden, till exempel när det är oklart om motparten kommer att överklaga i någon del. I en sådan situation är det ändå en fördel att ange hur lång tid sakframställningen och slutanförandet tog vid tingsrätten och samtidigt reservera sig för att detta kan komma att justeras.

3.6.2 Frågor om sekretess

Åklagaren kan med fördel ange om det är några särskilda frågor kopplade till sekretess som hovrätten tidigt i processen bör uppmärksammas på.

3.6.3 Upplysningar kopplade till målsäganden

Åklagaren kan redan i överklagandet informera hovrätten om denne kan företräda målsäganden. Om åklagaren inte hunnit stämma av med målsäganden om denne vill att åklagaren ska föra talan kan det ändå anges att åklagaren kan företräda målsäganden om denne vill och samtidigt informera hovrätten om att det ännu inte upprättats kontakt med målsäganden. Målsäganden får del av överklagandet och hovrätten ansvarar för att inhämta målsägandens inställning till detta. Se mer om det i [avsnitt 4.2.4](#).

3.6.4 Åklagarbundna häktade mål

I ett mål där den tilltalade är häktad ska huvudförhandling i hovrätten inledas inom åtta veckor från tingsrättens dom.⁴⁶ Åklagaren bör informera hovrätten om målet är åklagarbundet och om det finns några datum inom åttaveckorsfristen som åklagaren inte kan medverka vid en huvudförhandling.

3.6.5 Avgörande utan huvudförhandling

Åklagaren kan med fördel ange om målet kan avgöras utan huvudförhandling och varför målet lämpar sig för avgörande på det sättet, se [kapitel 5](#).

⁴⁶ 51 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken. Samma frister gäller mål där den tilltalade är under 18 år och åtalet avser ett brott med mer än sex månaders fängelse i straffskalan, se 29 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

3.6.6 Övriga frågor

All information som underlättar målets handläggning för parterna och hovrätten är bra att lämna i ett så tidigt skede som möjligt. Det kan exempelvis anges hur och i vilken form ett förhör som hållits under förundersökningen ska ges in (det vanligaste exemplet på det är barnförhör). Åklagaren kan också upplysa hovrätten om att förundersökningen kommer att kompletteras och att det därför kan komma att åberopas ny bevisning.

3.7 Svara på ett överklagande

Om en tilltalad har överklagat tingsrättens dom är åklagaren motpart i hovrätten och ska yttra sig över överklagandet. En svarsskrivelse ska innehålla ett bemötande av de yrkanden som framställts i överklagandet. Åklagaren kan i denna situation vidta en *åtalsjustering*. Åtalsjusteringen kan inte leda till att den tilltalade döms till en mer ingripande påföljd. Domstolen kan emellertid till följd av åtalsjusteringen rubricera om brottet från till exempel stöld till grov stöld. Förbudet mot reformatio in pejus kan då få till följd att domstolen måste döma ut ett lägre straff än vad som är föreskrivet för brottet.⁴⁷

Åklagaren kan också som motpart, dvs. om åklagaren varken har överklagat självständigt eller anslutningsvis, *vidhålla* den rubricering och de gärningsmoment som prövades vid tingsrätten.⁴⁸ Det innebär att om någon del av en gärningsbeskrivning har ogillats kan åklagaren, när det bara är den tilltalade som har överklagat, vidhålla hela gärningspåståendet och hovrätten prövar då hela gärningsbeskrivningen.⁴⁹ Däremot kan påföljden inte skärpas, oavsett vad hovrätten kommer fram till.⁵⁰

Om ett andrahandsyrkande framställdes vid tingsrätten och den tilltalade dömdes i enlighet med förstahandsyrkandet bör åklagaren för tydlighetens skull ange i svarsskrivelsen om andrahandsyrkandet vidhålls.

Om något gärningsmoment ogillas vid tingsrätten, och åklagaren inte vidhåller det momentet i hovrätten, kommer hovrätten inte att pröva det. Följande exempel kan ges.

En person åtalas för våldsamt motstånd bestående i att personen har krängt med kroppen och dragit åt sig armarna för att hindra ett omhändertagande. Vid tingsrätten döms personen för våldsamt motstånd. Tingsrätten anser att det är styrkt att den tilltalade har dragit åt sig armarna men inte att denne även har krängt med kroppen. Den

⁴⁷ Se Nordh, Processens ram i brottmål, (2019, version 4, JUNO) s. 102. Se mer om det i [avsnitt 8.4](#).

⁴⁸ Rubriceringen kan bl.a. vara av betydelse för fråga om ersättning från Brottsoffermyndigheten och återkallelse av legitimation inom vissa yrken.

⁴⁹ Jfr Nordh, Processens ram i brottmål (2019, version 4, JUNO) s. 87.

⁵⁰ Se [avsnitt 8.4](#) om reformatio in pejus.

dömde överklagar tingsrättens dom och yrkar att åtalet ska ogillas.
Åklagaren överklagar inte domen.

Åklagaren kan då vidhålla att även det gärningsmoment som avser att kränga med kroppen ska ingå i gärningen. Hovrätten prövar då rubriceringsfrågan och hela gärningsbeskrivningen men är förhindrad att döma till en strängare påföljd än den som tingsrätten dömt till.

Om åklagaren inte vidhåller det ogillade gärningsmomentet kan hovrätten komma fram till att den tilltalade visserligen har krängt med kroppen, men inte dragit åt sig armarna och kan då inte döma den tilltalade för våldsamt motstånd. Gärningsmomentet att den tilltalade skulle ha krängt med kroppen är, utan vidhållande från åklagaren, inte del av hovrättens prövning.⁵¹

Om det är otydligt vad tilltalad menar i överklagandet, be om ett förtydligande!

Ibland förelägger hovrätten åklagaren att svara på ett blankt överklagande där den tilltalade begärt att få återkomma med utveckling av grunder. Det är svårt att svara på ett sådant och åklagaren kan då höra av sig till hovrätten och efterfråga förtydligande eller be om anstånd att svara till dess att grunden för överklagandet är klarlagd.

Det förekommer att hovrätten förelägger åklagaren att yttra sig över motpartens överklagande innan ordinarie klagotid om tre veckor har löpt ut. I det läget kanske åklagaren inte har bestämt om domen ska överklagas självständigt, om åklagaren ska anslutningsöverklaga eller endast bestrida ändring av tingsrättens dom. För att undvika oklarheter kan åklagaren i denna situation begära anstånd med att yttra sig. Ett annat alternativ är att i svarsskrivelsen anföra att åklagaren avser återkomma i fråga om ett eventuellt överklagande eller anslutningsöverklagande.

Åklagaren kan med fördel yttra sig över motpartens överklagande och överklaga i samma skrift. Åklagaren bör då tydligt ange att yttrandet innehåller både en svarsskrivelse och ett överklagande.

3.8 Självständigt överklagande eller anslutningsöverklagande

3.8.1 Självständigt överklagande

Om åklagaren avser att överklaga tingsrättens dom ska ett överklagande ges in inom tre veckor från den dag då domen meddelades. Om den tilltalade också har överklagat blir åklagaren både klagande och motpart. När åklagaren

⁵¹ Se Hovrätten för Nedre Norrlands dom den 31 maj 2024 i mål B 514-23.

har överklagat självständigt påverkas överklagandet inte av om motparten återkallar sitt överklagande eller om det av annat skäl förfaller.

3.8.2 Anslutningsöverklagande

Om ena parten har överklagat tingsrättens dom har motparten rätt att anslutningsöverklaga inom en vecka från att den ordinarie överklagandetiden har gått ut.⁵² Med motpart avses den som fört eller haft rätt att föra talan som part vid tingsrätten. Anslutningsöverklagandet förfaller om huvudöverklagandet återkallas eller av annat skäl förfaller, till exempel om den tilltalade uteblir från huvudförhandlingen.⁵³

Ett anslutningsöverklagande kan avse en annan del av domen än det första överklagandet. Det innebär att rätten att anslutningsöverklaga tillkommer den som har haft rätt att föra talan vid tingsrätten om den sak som det första överklagandet gäller.⁵⁴ Följande exempel kan ges.

A åtalas för narkotikabrott och misshandel. Tingsrätten dömer A för misshandel men ogillar åtalet för narkotikabrott. A överklagar tingsrättens dom och yrkar att han ska frikännas från misshandeln. Åklagaren kan då dels bestrida ändring av tingsrättens dom avseende misshandeln, dels anslutningsöverklaga och yrka att A ska dömas också för narkotikabrottet.

Anslutningsöverklagande kan som regel inte föras mot den som inte själv har överklagat tingsrättens dom.⁵⁵ Det enskilda anspråket tillkommer målsäganden och det är endast han eller hon som kan förfoga över det. Det är därför bara målsäganden som är den tilltalades motpart i den delen. Att åklagaren under vissa förutsättningar är skyldig att föra målsägandens talan innebär inte att åklagaren är den tilltalades motpart i fråga om det enskilda anspråket. Om en målsägande överklagar i fråga om skadestånd får den tilltalade anslutningsöverklaga i fråga om ansvar för brott som riktats mot den målsäganden, trots att åklagaren inte överklagat domen.

Ett överklagande av en tilltalad i fråga om ansvar (skuld eller påföljd) kan mötas med ett anslutningsöverklagande i ansvarsfrågan dels av åklagaren, dels av målsäganden, oavsett om denne vid tingsrätten biträtt åtalet eller inte.⁵⁶

Om däremot åklagaren överklagar i ansvarsdelen kan den tilltalade inte anslutningsöverklaga beträffande ett enskilt anspråk, eftersom åklagaren inte

⁵² 51 kap. 2 § rättegångsbalken.

⁵³ Se närmare om detta i [avsnitt 6.2](#).

⁵⁴ Se NJA 2007 s. 633 med litteraturhänvisningar.

⁵⁵ Se NJA 2000 s. 181 (I) och (II) med litteraturhänvisningar.

⁵⁶ Se till exempel NJA 1956 s. 134 och NJA 1986 s. 829. Se också Lindberg, Rättegångsbalk (1942:740) 20 kap. 8 §, Lexino 2023-12-01 (JUNO).

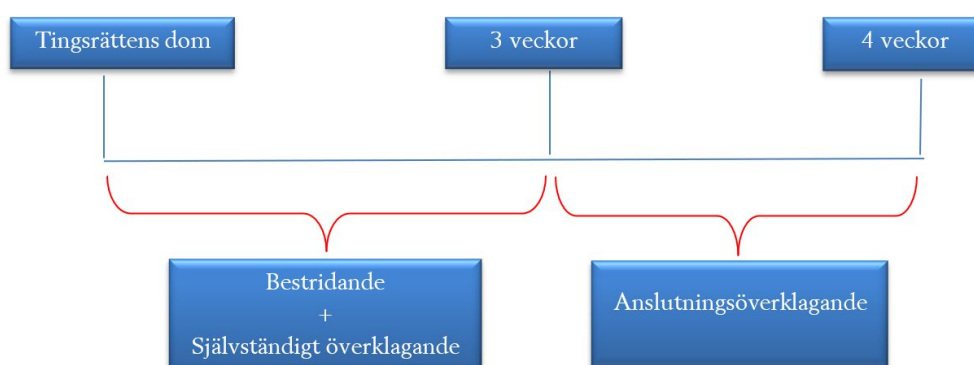
är part i den delen av målet. Även om åklagaren kan föra målsägandens talan är åklagaren inte part i skadeståndsdelen.⁵⁷

Om åklagaren har överklagat självständigt i vissa delar, dvs. gett in ett överklagande inom den ordinarie överklagandefristen, kan åklagaren därefter inte överklaga anslutningsvis i andra delar.⁵⁸

Varje överklagandepar bedöms för sig. Det innebär att åklagaren i ett mål med flera tilltalade kan överklaga självständigt avseende en tilltalad men anslutningsöverklaga avseende en annan tilltalad. Om den som har överklagat självständigt hade flera motparter vid tingsrätten och överklagandet bara avser en av dem, är det som utgångspunkt bara den parten som har rätt att anslutningsöverklaga.

Observera att ett anslutningsöverklagande måste ges in *efter* att den ordinarie överklagandefristen har gått ut. Det är tiden som avgör och inte hur åklagaren benämner överklagandet. Om ett överklagande ges in under den ordinarie överklagandefristen (inom tre veckor från tingsrättens dom) betraktas överklagandet som ett självständigt överklagande.

Figur 3 Illustration av tidsfönstren för de olika formerna av överklagande

3.9 Innebörden av en nöjdförklaring

Om en tilltalad har nöjdförklarat sig innebär det en begränsning av dennes klagorätt.⁵⁹ Begränsningen av klagorätten innebär att den tilltalade inte kan överklaga i de delar som omfattas av nöjdförklaringen.⁶⁰ En nöjdförklaring medför att domen eller beslutet i den del som avser fängelsestraff får laga kraft mot den dömde.

⁵⁷ Se "Kroggästens anslutningsöverklagande" NJA 2024 s. 205.

⁵⁸ Se RH 2012:60 där anslutningsöverklagandet avvisades.

⁵⁹ 11 § strafftidslagen (2018:1251).

⁶⁰ Se till exempel NJA 2005 s. 291.

Det är inte möjligt att återta en formellt riktig nöjdförklaring.⁶¹ En nöjdförklaring från en tilltalad hindrar inte åklagaren från att överklaga i den delen. Om den tilltalade har nöjdförklarat sig i fråga om skuld och påföljd hindrar det därmed inte att åklagaren överklagar i fråga om skuld eller påföljd eller att den tilltalade överklagar i fråga om till exempel utvisning, om den frågan inte omfattas av nöjdförklaringen.

⁶¹ 13 § första stycket strafftidslagen och 15 kap. 3 § utlänningslagen (2005:716).

4 Frågor som rör målsägandens talan i hovrätten

Åklagarens behörighet och skyldighet att föra målsägandens talan gäller på samma sätt i hovrätten som vid tingsrätten.⁶² Åklagaren är därmed behörig att överklaga en dom i fråga om enskilt anspråk och att föra målsägandens talan under förutsättning att domen överklagas även i ansvarsdelen. Det saknar betydelse om det är åklagaren eller den dömde som har överklagat. Det avgörande är att ansvarsfrågan (skuld och/eller påföljd) är uppe till prövning.⁶³ Om domen enbart har överklagats beträffande det enskilda anspråket måste målsäganden utföra sin talan på egen hand och målet handläggs då som ett tvistemål.

Om åtalet har ogillats vid tingsrätten och åklagaren överklagar i ansvarsdelen (se bild ovan under [avsnitt 3.1](#)) är utgångspunkten att åklagaren, om skadeståndstalan har förts av åklagaren vid tingsrätten, även överklagar domen avseende skadestånd. Om åklagaren av någon anledning anser att det inte finns skäl att överklaga i skadeståndsdelen måste målsäganden få information om det i god tid så att han eller hon själv hinner överklaga i den delen.

Målsäganden kan inte räkna med att åklagaren, som ett ombud, efter en tingsrättsdom kommer att ta kontakt med honom eller henne för att diskutera ett eventuellt överklagande. Även om det inte är åklagaren som har överklagat tingsrättens dom ska åklagaren som huvudregel företräda målsäganden i hovrätten och utgå från den inställning som målsäganden hade i dessa frågor vid tingsrätten.

4.1 Processuella frågor om skadestånd

Skadeståndsprocessen i hovrätten skiljer sig i flera avseenden från den vid tingsrätten. Särskilda bestämmelser gäller bland annat i fråga om ändring av talan och bevisning.

Precis som vid tingsrätten kan en talan om skadestånd avskiljas från åtalet i hovrätten och därefter handläggas enligt reglerna för tvistemål. Bestämmelsen om avskiljande är tillämplig på samma sätt i både tings- och

⁶² 22 kap. 2 § rättegångsbalken och Thornefors, Rättegångsbalk (1942:740) 22 kap. 2 §, Karnov (JUNO) (besökt 2024-06-10).

⁶³ Högsta domstolen har meddelat prövningstillstånd i fråga om åklagaren är behörig att överklaga tingsrättens dom endast beträffande målsägandens enskilda anspråk, när det är den tilltalade som har fullföljt talan i ansvarsfrågan, se mål Ö 2661-24.

hovrätt.⁶⁴ Skälen för att skilja en talan om enskilt anspråk från behandling tillsammans med ett åtal är att fortsatt gemensam handläggning skulle medföra väsentliga olägenheter. Ett exempel är att en gemensam handläggning skulle medföra att avgörandet av målet fördröjs avsevärt.

4.1.1 Ändring av talan

En talan om enskilt anspråk handläggs i stor utsträckning enligt reglerna för tvistemål. Huvudregeln är att en talan inte får justeras i hovrätten men det finns undantag. Målsäganden kan justera yrkandet om det nya yrkandet föranleds av en omständighet som har inträffat under rättegången eller som först då har blivit känd för målsäganden.⁶⁵ Att åklagaren justerar åtalet i högre rätt anses vara en sådan tillkommande omständighet som ger målsäganden rätt att justera sitt ersättningsyrkande.⁶⁶

I dispositiva tvistemål gäller att en part till stöd för sin talan får åberopa en omständighet eller ett bevis som inte lagts fram tidigare endast om han eller hon gör sannolikt att omständigheten eller beviset inte kunnat åberopas vid tingsrätten eller annars haft giltig ursäkt att inte göra det.⁶⁷ Högsta domstolen har uttalat att denna preklusionsregel är tillämplig när en målsägande i brottmål för talan om enskilt anspråk, men att giltig ursäkt föreligger om den nya omständigheten ligger inom ramen för vad som skulle ha kunnat tillföras genom en åtalsjustering.⁶⁸

Samma principer som när åklagaren för en målsägandes talan om enskilt anspråk vid tingsrätten gäller i hovrätten.⁶⁹ Utgångspunkten är att åklagaren inte bör justera ett skadeståndsyrkande utan föregående kontakt med målsäganden. Om målsäganden i förväg, till exempel i samband med tingsrättsförhandlingen, har gett åklagaren tillåtelse att justera skadeståndsyrkandet i hovrätten bör åklagaren dokumentera det.

4.1.2 Vad innebär det att målsäganden biträder åtalet?

En målsägande har rätt att biträda åtalet när åklagaren har väckt talan.⁷⁰ Att målsäganden biträder åtalet innebär att målsäganden ställer sig bakom åtalet, dvs. åklagarens begäran om att den tilltalade ska dömas för brott. Om målsäganden biträder åtalet kan målsäganden justera gärningsbeskrivningen, framställa ett annat ansvarsyrkande än åklagaren, åberopa ett annat lagrum, presentera egen utredning och bevisning samt föra egen argumentation.

⁶⁴ 22 kap. 5 § rättegångsbalken. Se även Thornefors, Rättegångsbalk (1942:740) 22 kap. 5 §, Karnov (JUNO) (besökt 2024-06-10).

⁶⁵ 13 kap. 3 § rättegångsbalken.

⁶⁶ Se NJA 2019 s. 600.

⁶⁷ 50 kap. 25 § tredje stycket rättegångsbalken.

⁶⁸ Se NJA 2004 s. 213 med hänvisning till domskälen i avgörandet NJA 1990 s. 361.

⁶⁹ Se avsnitt 11.4 i Räv 2023:3 Skadestånd.

⁷⁰ 20 kap. 8 § rättegångsbalken.

Målsäganden har däremot inte rätt att yrka ansvar för någon annan gärning än den som är föremål för åklagarens talan.⁷¹ Om målsäganden vill yrka ansvar för en annan gärning måste det ske genom att målsäganden väcker enskilt åtal.

Målsäganden blir part i målet endast om han eller hon biträder åtalet eller framställer ett skadeståndsyrkande. Dessa processhandlingar är oberoende av om förhör hålls med målsäganden eller inte. Om målsäganden biträder åtalet blir denna part i målet även i ansvarsdelen och kan överklaga en ogillande dom eller något annat beslut i målet till högre rätt även om åklagaren inte gör det.

Eftersom målsäganden under vissa förhållanden kan bli ansvarig för rättegångskostnader tar denna en risk genom att biträda åtalet. Målsäganden har egentligen bara anledning att biträda åtalet när denna avser att lägga fram egen utredning eller argumentera på ett annat sätt än åklagaren.

Frågan om en målsägande biträder åtalet påverkar inte åklagarens möjlighet att föra målsägandens talan i hovrätten, om inte målsäganden mer aktivt biträder åtalet och det kommer till konkret uttryck i målsägandens processföring, till exempel om målsäganden framställer ett eget påföljdsyrkande eller vill lägga fram egen bevisning.⁷²

4.2 Målsägandens talan i mål där ett målsägandebitråde varit förordnat vid tingsrätten

Ett målsägandebitrådes förordnande upphör automatiskt när tiden för överklagande (inklusive anslutningsöverklagande) har löpt ut.⁷³ För att målsäganden ska kunna företräddas av ett målsägandebitråde i högre rätt krävs ett nytt förordnande. Bara när domen överklagas enbart i fråga om enskilt anspråk fortsätter ett förordnande att gälla.⁷⁴

Det ingår i det ursprungliga målsägandebitrådet uppdrag att överklaga eller anslutningsöverklaga domen för målsägandens räkning. Överklagar åklagaren i ansvarsdelen är det lämpligt att målsägandebitrådet får del av överklagandet eller i vart fall får en underrättelse om åklagarens avsikt att överklaga, allt för att målsägandebitrådet ska ha möjlighet att överklaga i skadeståndsdelen.

⁷¹ Målsägandens talan måste alltså hålla sig inom ramen för vad som är "samma gärning" i rättskraftshänseende, se [avsnitt 3.2.2](#).

⁷² Se exempel i [avsnitt 4.2.5](#).

⁷³ 1 a § lagen (1988:609) om målsägandebitråde. Regeringen har under våren 2024 tillsatt en utredning där rätten till målsägandebitråde i överrätt föreslås stärkas, se dir. 2024:39 – Rättsliga biträden och rättegångskostnader.

⁷⁴ 3 § lagen om målsägandebitråde.

Utgångspunkten måste emellertid vara att målsägandebiträdet själv håller sig informerad om åklagaren avser att överklaga eller inte.

Förordnande av målsägandebiträde i hovrätten kan beslutas på begäran av målsäganden (i många fall genom målsägandebiträdet) men även åklagaren och hovrätten kan ta initiativ till ett nytt förordnande. Om målsägandebiträdets förordnande har upphört och åklagaren anser att målsäganden har behov av ett målsägandebiträde i hovrätten, bör åklagaren skyndsamt anmäla det till hovrätten.

4.2.1 När kan målsägandebiträde förordnas i hovrätten?

Grundförutsättningarna i 1 § lagen om målsägandebiträde för förordnande av målsägandebiträde gäller även i hovrätten. Vid bedömningen av om målsäganden har behov av ett målsägandebiträde i hovrätten ska även beaktas om målsäganden ska höras, vad som ska prövas i fråga om enskilt anspråk och om det finns något annat särskilt skäl.⁷⁵

Målsäganden ska höras i hovrätten

Att målsäganden ska höras på nytt kan vara ett skäl som talar för att målsäganden behöver målsägandebiträde även i hovrätten. Vid bedömningen ska omständigheterna i det enskilda fallet beaktas. Det kan ha betydelse för bedömningen vilket brott målet rör, hur målsägandens situation ser ut och vilken relation målsäganden har till den tilltalade.

Komplicerade skadestandsfrågor

Målsägandens behov av stöd att föra talan om enskilt anspråk kan vara ett skäl att förordna målsägandebiträde i hovrätten. Många gånger anses åklagaren kunna ge målsäganden ett lika gott stöd i fråga om det enskilda anspråket.⁷⁶ Om det är fråga om mer komplicerade skadestandsfrågor där det krävs utförlig argumentation eller en mer ingående genomgång av skriftlig bevisning kan det dock finnas skäl att förordna ett målsägandebiträde. Det är exempelvis inte meningen att åklagaren – i syfte att kunna föra målsägandens talan i hovrätten – ska behöva dokumentera vad målsägandebiträdet framför vid tingsrätten.⁷⁷

Andra särskilda skäl

Ett exempel på annat särskilt skäl är att det ska hållas förnyade förhör med andra personer angående frågor som har betydelse för målsäganden. Att målsäganden aktivt biträder åtalet, genom att till exempel åberopa egen

⁷⁵ 1 a § lagen om målsägandebiträde.

⁷⁶ Prop. 2017/18:86 Mer ändamålsenliga bestämmelser om rättsliga biträden, s. 28.

⁷⁷ Se Högsta domstolens uttalanden i det avseendet i rättsfallet "Målsägandebiträdet i hovrätten II" NJA 2020 s. 141 punkt 18.

bevisning eller justera gärningsbeskrivningen, kan också vara ett särskilt skäl för att förordna målsägandebiträde i hovrätten.⁷⁸

Högsta domstolen har prövat frågan om målsägandens behov av målsägandebiträde i hovrätten i ett våldtäktsmål. I målet ogillade tingsrätten åtalet och målsägandens skadeståndsyrkande prövades därför inte i sak. Högsta domstolen ansåg att det inte var självklart att målsägandens talan om skadestånd lika väl kunde föras av åklagaren i hovrätten. Det ansågs inte uppenbart att målsäganden saknade behov av ett målsägandebiträde i hovrätten. Målsägandens begäran om att ett målsägandebiträde skulle förordnas bifölls därför.⁷⁹

Högsta domstolen har, i ett mål där målsäganden framställt ett eget påföljdsyrkande i hovrätten, och där åklagaren inte hade överklagat, ansett att det funnits skäl att förordna ett målsägandebiträde.⁸⁰

Om åklagaren anser att det bör förordnas ett målsägandebiträde i hovrätten bör skäl för det anges redan i överklagandet eller svarsskrivelsen. Tänk på att hovrätten inte känner till omständigheter som kan ha betydelse för den frågan, till exempel att målsäganden haft ett *synnerligen stort informationsbehov* eller att den *kurativa delen av uppdraget som målsägandebiträde varit extra stort* i ärendet.

4.2.2 Om målsägandebiträde inte förordnas i hovrätten

Åklagaren har inte rätt att överklaga ett beslut av hovrätten att inte förordna ett målsägandebiträde.⁸¹

I förarbetena utgår lagstiftaren från att åklagaren kan företräda målsäganden i de fall något målsägandebiträde inte förordnas.⁸² Det gäller oavsett vem som har överklagat tingsrättens dom.

Att ett målsägandebiträde inte förordnas i hovrätten innebär dock inte per automatik att åklagaren är skyldig att föra målsägandens talan. Åklagaren måste alltid självständigt ta ställning till om det finns förutsättningar att föra målsägandens talan om enskilt anspråk i hovrätten (se mer om detta i [avsnitt 4.2.5](#)).

⁷⁸ Prop. 2017/18:86 s. 47.

⁷⁹ "Målsägandebiträdet i hovrätten" NJA 2018 s. 922 och "Målsägandebiträdet i hovrätten II" NJA 2020 s. 141.

⁸⁰ "Målsägandebiträdet i hovrätten III" NJA 2021 s. 694.

⁸¹ "Åklagarens bristande klagorätt" NJA 2019 s. 15.

⁸² Prop. 2017/18:86 s. 25–26.

4.2.3 Vill målsäganden att åklagaren för talan?

Åklagaren kan bara föra målsägandens talan om målsäganden vill det. Åklagaren behöver därför inhämta besked om målsäganden accepterar att företrädas av åklagaren. I annat fall saknas det förutsättningar för åklagaren att föra målsägandens talan.

Om åklagaren vid kontakt med målsäganden eller målsägandebiträdet har fått kännedom om målsägandens inställning till att företrädas av åklagaren i hovrätten bör den uppgiften räcka. En sådan kontakt bör dokumenteras.

4.2.4 Hur får åklagaren reda på målsägandens inställning?

Åklagaren bör i första hand inhämta besked om målsägandens inställning via målsägandebiträdet innan förordnandet har löpt ut, antingen i samband med tingsrättsprocessen eller inför en eventuell hovrättsprocess.

I samband med tingsrättsprocessen

Det kan vara bra att ta upp frågan om målsägandens inställning till att företrädas av åklagaren i hovrätten med målsägandebiträdet redan i samband med tingsrättsförhandlingen. Åklagaren kan även inhämta aktuella kontaktuppgifter till målsäganden via målsägandebiträdet.

Utifrån förutsättningarna i det enskilda fallet får åklagaren avgöra hur och när frågan bör tas upp med målsägandebiträdet. Det kan vara olämpligt att oro målsäganden med frågor om en eventuell hovrättsprocess innan tingsrättsförhandlingen är avslutad, i vart fall innan målsäganden har hörts.

Inför eller under hovrättsprocessen

Om målsägandebiträdets förordnande inte har löpt ut när frågan aktualiseras bör åklagaren i första hand kontakta målsägandebiträdet för att ta reda på målsägandens inställning till att åklagaren för hans eller hennes talan i hovrätten. Det finns inte något hinder mot att målsägandebiträdet kontaktas även om förordnandet har löpt ut.

Om åklagaren inte får besked via målsägandebiträdet kan det bli nödvändigt att försöka få kontakt direkt med målsäganden. Åklagaren får utifrån omständigheterna i det enskilda fallet bedöma vilket eller vilka kontaktsätt som ska användas och hur många kontaktförsök som bör göras. Normalt bör det inte krävas fler än två försök att få kontakt med målsäganden.

Inget svar från målsäganden

Om åklagaren trots försök inte får kontakt med målsäganden eller inte får besked om målsägandens inställning bör åklagaren informera hovrätten om det. Åklagaren kan ange i yttrande att denne kan företräda målsäganden om målsäganden önskar det men att någon kontakt inte har etablerats i den

frågan. Det blir då hovrättens ansvar att kontakta målsäganden för att efterhöra om denne önskar företrädas av åklagaren.

Samtliga kontakter med målsäganden och målsägandebiträdet i frågor som rör en eventuell hovrättsprocess bör *dokumenteras* i ärendet. Även misslyckade kontaktförsök bör dokumenteras.

4.2.5 När kan åklagaren avstå från att föra talan?

Åklagaren kan inte föra målsägandens talan utan besked om målsäganden vill eller accepterar att företrädas av åklagaren.

Åklagaren bör inte heller föra målsägandens talan om enskilt anspråk om

- det är förenat med väsentlig olägenhet,
- anspråket är uppenbart obefogat, eller
- målsägandens skadeståndsanspråk inte grundar sig på brottet.⁸³

Vidare bör åklagaren inte företräda målsäganden och föra en talan som inte är förenlig med åklagarens egen talan i hovrätten. Följande exempel kan ges.

Åtal har väckts för rån men tingsrätten dömer den tilltalade döms för grov stöld och misshandel. Målsäganden får inte fullt bifall till sitt skadeståndsyrkande. Den dömde överklagar och vill bli frikänd samt befrias från sin skadeståndsskyldighet. Målsäganden anslutningsöverklagar domen och yrkar att gärningen ska rubriceras som rån samt yrkar skadestånd grundat på det. Åklagaren överklagar inte. Skadeståndsyrkandet grundar sig i detta fall på ett annat ansvarsyrkande än det som omfattas av åklagarens talan i hovrätten. Eftersom målsägandens talan i ett sådant fall skiljer sig avsevärt från åklagarens bör åklagaren inte föra målsägandens talan.

4.2.6 Några bemötandefrågor

Om ett förordnade av målsägandebiträde har upphört bör åklagaren inför hovrättsprocessen vara tillmötesgående i fråga om målsägandens önskemål om kontakt, till exempel genom telefonsamtal. Det gäller inte minst när det är fråga om allvarlig brottslighet. Åklagaren kan då bland annat lämna information till målsäganden om processen i hovrätten.

Det förhållandet att åklagaren i hovrätten övertar målsägandebiträdets uppgift att föra målsägandens skadeståndstalan innebär inte att åklagaren även övertar målsägandebiträdets kurativa roll. Åklagaren bör inte engagera sig på samma sätt som ett målsägandebiträde eftersom åklagaren ska förhålla sig objektiv under hela rättsprocessen.

⁸³ 22 kap. 2 § rättegångsbalken.

I vilken mån det finns anledning för åklagaren att kontakta målsäganden efter huvudförhandlingen i hovrätten eller i samband med hovrättens dom får bedömas från fall till fall.

För ytterligare vägledning i bemötandefrågor hänvisas till den rättsliga vägledningen om bemötande av brottsoffer.⁸⁴

⁸⁴ [RäV 2022:10 Bemötande av brottsoffer.](#)

5 Avgörande utan huvudförhandling

Åklagaren kan med fördel redan i överklagandet eller svarsskrivelsen argumentera för att målet bör avgöras på handlingarna.

Det finns ett relativt stort utrymme för hovrätten att avgöra ett mål utan huvudförhandling, dvs. på handlingarna. Att avgöra ett mål utan huvudförhandling är ett resurseffektivt handläggningssätt för domstolen, åklagaren och andra parter och ombud.

Hovrätten kan avgöra ett mål utan huvudförhandling om

- 1) det är uppenbart att överklagandet är ogrundat eller
- 2) saken kan utredas tillfredsställande och
 - a) åklagaren har överklagat endast till den tilltalades förmån,
 - b) endast den tilltalade har överklagat och motparten godtar ändringsyrkandet,
 - c) det inte finns anledning att döma till ansvar eller döma ut påföljd eller döma till annan påföljd än böter eller villkorlig dom eller böter och villkorlig dom i förening (gäller inte villkorlig dom med samhällstjänst),
 - d) det är aktuellt att bestämma att en tidigare påföljd ska avse även det nya brottet och det inte samtidigt är fråga om förverkande av villkorligt medgiven frihet,
 - e) parterna har begärt att målet ska avgöras utan huvudförhandling, eller
 - f) parterna har – sedan hovrätten frågat dem – inte något emot att målet avgörs utan huvudförhandling.

Om en part i de fall som avses i punkterna (a)–(c) begär huvudförhandling ska förhandling hållas om det inte är obehövligt.⁸⁵ Tidigare gällde att det inte skulle vara uppenbart obehövligt. Det rekvisitet är numera borttaget vilket ger hovrätten ett större utrymme att mot en parts vilja avgöra mål på handlingarna.⁸⁶

⁸⁵ 51 kap. 13 § rättegångsbalken.

⁸⁶ Se prop. 2015/16:39 En modernare rättegång II, s. 47 ff.

Om hovrätten har beslutat att ett mål ska avgöras utan huvudförhandling ska parterna beredas tillfälle att slutföra sin talan.⁸⁷

5.1 Argument för att ett mål bör avgöras utan huvudförhandling

I praktiken sätter hovrätten ofta ut ett mål till huvudförhandling om den tilltalade begär att förhandling ska hållas. Det är därför av vikt att åklagaren redan i sitt överklagande eller i svarsskrivelsen för fram de argument som kan finnas för att, även mot en parts vilja, avgöra ett mål utan huvudförhandling.

En utveckling av talan och en skriftlig sakframställning tillsammans med väl underbyggda argument för att målet kan avgöras utan huvudförhandling ökar möjligheterna för att hovrätten beslutar att avgöra målet på handlingarna. Det får dock avgöras från fall till fall om åklagaren behöver lämna in en skriftlig sakframställning.⁸⁸ Om en presentation har använts vid tingsrätten kan den med fördel skickas till hovrätten.

Mål som kan vara lämpliga att avgöra utan huvudförhandling är till exempel

- mål som tingsrätten har avgjort på handlingarna,
- mål med mindre komplicerad bevisning där det inte krävs någon omfattande sakframställning från åklagaren,
- mål där endast påföljdsfrågan är uppe till prövning och det inte är fråga om att bestämma påföljden till något längre fängelsestraff,⁸⁹
- mål där endast frågan om utvisning är uppe till prövning,
- mål där de objektiva omständigheterna är ostridiga och det endast är en rättslig fråga som är uppe till prövning.

Notera att det inte finns något hinder mot att avgöra ett mål där en tilltalad är *häktad* utan huvudförhandling men att det ofta kräver särskilda överväganden kring ett eventuellt fängelsestraffs längd och utredningen i övrigt. Glöm inte att ange yrkande och skäl i fråga om häktning.

Även när ett överklagande avser mer än ansvarsfrågan, till exempel skadestånd, får målet avgöras på handlingarna mot en parts vilja om det

⁸⁷ 51 kap. 14 § rättegångsbalken och NJA 1992 s. 517.

⁸⁸ Se diskussion från samverkansmöte med Sveriges domstolar, Domstolsverket m.fl. från den 28 april 2022, [Minnesanteckningar](#).

⁸⁹ NJA 2009 s. 836.

också i skadeståndsdelen är obehövligt att hålla huvudförhandling, till exempel när skadeståndsfrågan är relativt okomplicerad.⁹⁰

I flera situationer är det inte lämpligt att avgöra ett mål utan huvudförhandling. Som exempel kan nämnas mål där det åberopas ny muntlig bevisning eller om- eller tilläggsförhör, när det är fråga om att bestämma påföljden till ett långt fängelsestraff eller vissa mål där den tilltalade inte har någon offentlig försvarare.

5.2 Vad ska en slutskrift innehålla?

Om ett mål ska avgöras på handlingarna, och åklagaren inte tidigare har utvecklat åtalet, kan det med fördel göras i slutskriften. Hur omfattande en slutskrift bör vara beror på målets karaktär och komplexitet. I mål där det finns fotografier eller filmmaterial bör åklagaren förtydliga vem som är vem i materialet, om det är någon särskild sekvens som är av betydelse eller om det är något som åklagaren särskilt vill peka på.

En slutskrift ska i vart fall innehålla ett kort skriftligt slutanförande med utgångspunkt i varför tingsrättens dom är felaktig och/eller korrekt och ett konkretiserat yrkande i påföljdsdelen samt bemötande av vad tilltalad har anfört.

Slutskriften, tillsammans med överklagandet och svarsskrivelsen och där i åberopad bevisning, utgör processmaterial när ett mål avgörs utan huvudförhandling.⁹¹

⁹⁰ 50 kap. 13 § rättegångsbalken och "Bassängen" NJA 2020 s. 652, notera dock att bestämmelsen vid tiden för Högsta domstolens avgörande innehöll rekvisitet uppenbart obehövligt. Se även "Lägenheten på Filmgatan" NJA 2023 s. 1010 punkt 17–18 med hänvisningar till praxis från Europadomstolen.

⁹¹ RH 2019:17.

6 Huvudförhandling i hovrätten

6.1 Åklagarens närvaro vid huvudförhandling

Utgångspunkten är att den som ska delta vid en huvudförhandling ska komma personligen till domstolen.⁹² Om det finns skäl för det får rätten besluta att den som ska delta vid en huvudförhandling i stället deltar via ljud eller ljud- och bildöverföring, dvs. telefon eller videolänk. Vid bedömningen av om det finns skäl för att delta per telefon eller via videolänk ska rätten, eller rättens ordförande, särskilt beakta följande.

- De kostnader eller olägenheter som skulle uppkomma om den som ska delta i sammanträdet måste infinna sig i rättssalen.
- Om någon som ska delta i sammanträdet känner rädsla för att vara närvarande i rättssalen.
- Om det kan antas att någon som ska delta i sammanträdet utsätts för påtryckningar.
- Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.

Deltagande per telefon eller via videolänk ska dock inte ske om det är olämpligt med hänsyn till ändamålet med inställelsen och övriga omständigheter.

I överklagandet eller svarsskrivelsen kan åklagaren ange om denne önskar delta via videolänk. Åklagaren bör då motivera varför det finns behov av sådan närvaro och varför det är lämpligt med hänsyn till målets karaktär. Hovrätten kan även på eget initiativ ta upp frågan om någon ska delta per telefon eller via videolänk och besluta om det. Om hovrätten beslutar om närvaro per telefon eller via videolänk underrättas normalt övriga parter om det.

Frågan om formen för åklagarens närvaro avgörs alltså av hovrätten. Det saknas generella riktlinjer för när en åklagare inte kan närvara via videolänk. Som utgångspunkt brukar närvaro krävas av hovrätten i följande situationer.

- Vid huvudförhandling som är planerad att pågå under mer än en halv dag. Undantag kan göras vid mål av enkel beskaffenhet.
- Vid huvudförhandling där det finns målsägande som ska närvara i salen och det inte finns ett målsägandebiträde förordnat (särskilt i fråga om brott mot person).
- I mål där det är fråga om mycket omfattande skriftlig bevisning.

⁹² 5 kap. 10 § och 21 kap. 2 § rättegångsbalken.

- I mål där den tilltalade inte fyllt 18 år med undantag för mål av enkel beskaffenhet.

6.2 Om den tilltalade inte kommer

En klagande part kallas till huvudförhandlingen att inställa sig personligen vid påföljd att överklagandet annars förfaller.⁹³ Att ett överklagande förfaller innebär att överklagandet inte prövas och att tingsrättens avgörande står fast.

Om *den tilltalade* inte kommer när målet ropas på kontrollerar rätten hur kallelsen är utformad, att han eller hon är korrekt delgiven kallelsen och om det framkommit någon uppgift om laga förfall, dvs. ett godtagbart skäl för den tilltalades utevaro. Laga förfall bedöms på samma sätt i hovrätten som vid tingsrätten.⁹⁴

Därefter kan följande situationer uppstå.⁹⁵

- A. Om *den tilltalade självständigt har överklagat* tingsrättens dom förfaller överklagandet och målet skrivs av i hovrätten. Har åklagaren anslutningsöverklagat i en sådan situation förfaller även åklagarens överklagande.⁹⁶ Tingsrättens dom står därmed fast.
- B. Om *den tilltalade självständigt har överklagat* tingsrättens dom och det är sannolikt att han eller hon har *laga förfall* för sin utevaro ställs huvudförhandlingen in och personen föreläggs att komma in med underlag, vanligtvis inom en vecka. Om något underlag inte kommer in till hovrätten, eller den tilltalade inte kan visa laga förfall genom det inlämnade underlaget, förfaller överklagandet och målet skrivs av. Tingsrättens dom står fast.
- C. Om *den tilltalade självständigt har överklagat* tingsrättens dom och *enbart inställt sig via ombud* krävs det särskilda skäl för att överklagandet inte ska förfalla. Särskilda skäl kan vara att den tilltalade på ett klart och otvetydigt sätt har meddelat att han eller hon önskar att målet avgörs i hans eller hennes utevaro. Framkommer det särskilda skäl avgörs målet i den tilltalades utevaro, om rätten anser att målet kan avgöras på det befintliga underlaget. Andra särskilda skäl kan vara om tingsrättens dom i någon del blivit uppenbart fel till den tilltalades nackdel, till exempel om det framkommer något som skulle kunna utgöra grund för resning eller domvilla.

⁹³ 51 kap. 16 § rättegångsbalken.

⁹⁴ 32 kap. 6 § rättegångsbalken.

⁹⁵ 51 kap. 21 § rättegångsbalken.

⁹⁶ 51 kap. 2 § rättegångsbalken.

- D. Om *den tilltalade har anslutningsöverklagat* tingsrättens dom förfaller överklagandet och målet skrivs av i den delen. Om åklagaren har överklagat tingsrättens dom självständigt kommer därmed bara åklagarens överklagande att prövas.
- E. Om *den tilltalade är motpart* och rätten anser att hans eller hennes närvaro är nödvändig för att avgöra målet döms vite ut, förhandlingen ställs in och målet sätts ut på nytt. Om den tilltalade kan visa laga förfall för sin utevaro döms inget vite ut. Till kommande förhandling kan den tilltalade kallas vid ett förhöjt vite eller hämtas till huvudförhandlingen.
- F. Om *den tilltalade är motpart* och rätten, efter att ha hört försvararens och åklagarens inställning, anser att målet kan tas upp till *prövning i den tilltalades utevaro* genomförs förhandlingen.

Det förekommer att den tilltalade *avviker* under en del av huvudförhandlingen. I en sådan situation undersöker hovrätten i första hand om det finns särskilda skäl mot att överklagandet ska förfalla och målet skrivas av.⁹⁷ Bedömningen är beroende av bland annat hur kallelsen är utformad och vilka frågor som återstår att avhandla under huvudförhandlingen.⁹⁸

Om den dömdes överklagande till hovrätten förfaller på grund av att han eller hon uteblir från huvudförhandlingen ska återbetalningsskyldigheten omfatta hela kostnaden där, utan någon begränsning.⁹⁹ Åklagaren behöver inte framställa något yrkande om det.

En tilltalad som inte inställt sig till huvudförhandlingen, vilket resulterat i att överklagandet förfallit, kan i efterhand ansöka om *återupptagande* under förutsättning att den tilltalade kan visa att han eller hon haft laga förfall som inte kunde anmälas i tid inför huvudförhandlingen.¹⁰⁰ Återupptagande kan endast ske en gång och innebär att handläggningen i hovrätten tar vid där den slutade och att överklagandet prövas i sak.

Åklagaren bör vara förberedd på att tillfrågas om inställningen till den fortsatta handläggningen om den tilltalade inte kommer, till exempel om den tilltalades överklagande bör förfalla och skälen för detta.

6.3 Om en annan aktör inte kommer

Målsäganden kallas som regel inte till huvudförhandlingen i hovrätten utan företräds av åklagaren eller målsägandebiträdet. Om målsäganden ska höras i

⁹⁷ 51 kap. 21 § rättegångsbalken.

⁹⁸ NJA 2015 s. 284.

⁹⁹ 31 kap. 10 § tredje stycket rättegångsbalken.

¹⁰⁰ 51 kap. 22 § rättegångsbalken.

hovrätten eller biträder åtalet, utan att ett målsägandebitråde har förordnats, kallas dock målsäganden personligen till huvudförhandlingen. Om målsäganden är kallad att närvara personligen och inte inställer sig får rätten pröva om målsäganden har laga förfall för sin utevaro och, beroende av utgången av bedömningen, döma ut vite, besluta om förhöjt vite/hämtning och eventuellt ställa in huvudförhandlingen.

Det händer att nya förhörspersoner kallas till hovrätten för att höras. Om ett *vittne* inte inställer sig uppkommer fråga om det är hinder mot huvudförhandlingen. Åklagaren bör då vara förberedd på att avge inställning till målets fortsatta handläggning.

6.4 Sakframställning

Inför en huvudförhandling har rättsens ledamöter tagit del av tingsrättens dom. Referenten ansvarar för målet och är särskilt inläst.

Huvudförhandlingen inleds med att ordföranden redogör för tingsrättens dom. Därefter framställer parterna sina respektive yrkanden och anger sin inställning till motpartens yrkanden.¹⁰¹ Om åklagaren justerat gärningsbeskrivningen i hovrätten finns det anledning att särskilt poängtera för rätten vad som är ändrat i förhållande till den talan som fördes vid tingsrätten.

Parterna håller därefter sin respektive sakframställning. Denna ska koncentreras till de frågor som är föremål för hovrättens prövning. Vid enkla och lättöverskådliga sakförhållanden kan en sakframställning därför vara mycket begränsad.

I mer omfattande mål kan det vara lämpligt att använda digital presentations-teknik som hjälpmedel i samband med sakframställningen. Det finns möjlighet att under sakframställningen eller slutanförandet hänvisa till argumentation i tidigare ingivna inlagor, till exempel överklagandet, om rätten finner det lämpligt.¹⁰² Om tingsrättens domskäl innehåller en bakgrund eller redogörelse för omständigheterna i målet kan dessa hänvisas till under sakframställningen.

Åklagaren bör vid sin sakframställning peka på eventuella felaktigheter vid tingsrättens avgörande eller om viktiga omständigheter inte framgår av tingsrättens domskäl. Om det är oklart om en motpart inte vidgår en faktisk omständighet kan åklagaren med fördel efterfråga ett klagörande i den delen.

¹⁰¹ 51 kap. 18 § rättegångsbalken.

¹⁰² 51 kap. 19 § första stycket rättegångsbalken. Om hänvisning till handlingar ska ske bör det normalt avgöras innan förhandlingen, för att rätten ska hinna sätta sig in i materialet. I praktiken fattas dock ofta beslut om det vid huvudförhandlingen.

Var inte rädd för att be om en paus!

För att klargöra processens ram eller andra frågor ställer ordföranden ibland frågor till åklagaren. Det finns alltid möjlighet att be om en paus eller, om det finns utrymme för det, be om att få återkomma senare under förhandlingen. Du kan alltid be om ett förtydligande om det är oklart vad ordföranden menar.

6.5 Skriftlig och muntlig bevisning

Åklagaren lägger fram den *skriftliga bevisningen* i samband med sin sakframställning. Det ska framgå vilken omständighet åklagaren vill visa med respektive bevis.

Det är möjligt att lägga fram omfattande eller lättöverskådlig skriftlig bevisning genom hänvisning om rätten anser att det är lämpligt. Hänvisning innebär att bevisningen som åberopas, till exempel sms-konversationer, fakturor, bokföringsmaterial, bastömningar, fotografier eller liknande, inte behöver läggas fram i dess helhet vid huvudförhandlingen.

Genom hänvisning till den skriftliga bevisningen är denna processmaterial och kommer att ligga till grund för rättens bedömning. Vid hänvisning är det särskilt viktigt att åklagaren redogör för sammanhanget och lyfter fram relevanta uppgifter för rätten. Exempelvis kan vid mål om omfattande bidragsbrott några representativa exempel läggas fram. Därefter kan åklagaren hänvisa till resterande bevisning med information om att de följer samma systematik. I större mål kan åklagaren före huvudförhandlingen stämma av med referenten om hänvisning kommer att tillåtas och hur den lämpligen bör genomföras.

För det fall en motpart åberopar ny bevisning eller en ny omständighet under pågående huvudförhandling och det inte framgår vilken betydelse den har eller vad motparten vill visa med bevisningen kan åklagaren be om ett förtydligande av bevis temat och, vid behov, be om en paus för att ta ställning till den uppkomna situationen. I vissa situationer kan det finnas behov av att återuppta förundersökningen, vilket kan innebära att det föreligger hinder mot att fortsätta huvudförhandlingen. I andra situationer kan hindret undanröjas före handläggningens slut. I så fall fortsätter huvudförhandlingen.

Efter parternas sakframställning övergår rätten till att ta del av den *muntliga bevisningen*. Utgångspunkten är att rätten tar del av den åberopade muntliga bevisningen genom de inspelade förhören från tingsrättens huvudförhandling, vanligtvis i den ordning som personerna hördes vid tingsrätten.

I mer omfattande mål kan rätten ta del av den muntliga bevisningen genom hänvisning. Det innebär att rätten tar del av de inspelade förhören utan att

parterna är närvarande. Om rätten ska ta del av den muntliga bevisningen genom hänvisning är det viktigt att åklagaren under sakframställningen uppmärksammar rätten på om det är något särskilt som rätten ska fästa vikt vid när de tittar på förhören. Om åklagaren inte fört processen vid tingsrätten eller av andra skäl vill ta del av förhören från tingsrätten kan ljudfiler begäras ut från hovrätten.

Rätten och parterna återsamlas när det är dags för personalia och slutanförenden eller om det återopats nya förhör eller tilläggsförhör.

Muntlig bevisning kan även läggas fram genom hänvisning till referaten vid tingsrättens avgörande. Hänvisning sker genom uppläsning av referaten. Hänvisning till referat kan framförallt bli aktuellt när förhöret rör mer perifera uppgifter eller samma sak som flera andra förhörspersoner berättat om. Vid hänvisning till referat är det viktigt att åklagaren är säker på att tingsrättens referat är en korrekt beskrivning av det som förhörspersonen har uppgett. Hänvisning till referat är inte lämpligt när det är fråga om tilltrobevisning.

6.6 Personalia och slutanförande

Rätten föredrar den personalia som finns i målet, både från handläggningen vid tingsrätten och från hovrätten. Inför huvudförhandlingen inhämtar hovrätten ett aktuellt utdrag ur belastningsregistret som föredras vid förhandlingen.

Åklagaren har sällan anledning att ställa frågor till den tilltalade om dennes personliga förhållanden eller i övrigt tillföra målet uppgifter utöver det som hovrätten föredrar. Det kan dock bli aktuellt att redogöra för nya uppgifter om åklagaren till exempel har fått kännedom om uppgifter som rör tiden efter tingsrättens avgörande som har betydelse för påföljdsvalet. Så kan vara fallet om det har kommit till åklagarens kännedom att Migrationsverket inlett en utredning med anledning av åtalet eller uppgifter som framkommit genom förundersökningen. Nya uppgifter som kan ha betydelse för hovrättens prövning kan också ha erhållits från till exempel socialtjänsten.

Huvudförhandlingen avslutas med att parterna slutför sin talan, dvs. håller slutanförenden. Slutanförendet bör vara begränsat till de frågor som är föremål för hovrättens prövning. Här kan åklagaren med fördel peka på i vilka delar tingsrätten har gjort en riktig bedömning och i vilka delar tingsrätten missförstått eller gjort en felaktig bedömning. Finns det praxis av relevans kan åklagaren redogöra för avgöranden som berör de frågor som är föremål för hovrättens prövning. Ett konkretiserat påföljdsförslag bör också lämnas.

7 Häktning i hovrätten

7.1 Allmänt om överklagande av häktningsbeslut

När tingsrätten har prövat en fråga om häktning får det beslutet överklagas särskilt.¹⁰³ Det krävs varken misshandelsanmälan eller prövningstillstånd i hovrätten för att ett häktningsbeslut ska prövas där.¹⁰⁴ Även tingsrättens beslut att ge åklagaren tillstånd att meddela restriktioner kan överklagas särskilt.

Ett häktningsbeslut kan bara *överklagas en gång*. Det innebär att om den häktade överklagar ett häktningsbeslut som hovrätten redan har avslagit kan samma häktningsbeslut inte överklagas till hovrätten på nytt. Den häktade kan i stället begära *omprövning* av häktningsfrågan vid tingsrätten eller avvakta till att nästa prövning sker vid tingsrätten. För det fall tingsrätten vid en sådan omprövning beslutar att den häktade ska kvarbli i häkte kan det nya beslutet överklagas.¹⁰⁵

Åklagaren och den misstänkte är *behöriga att klaga* på häktningsbeslutet. Efter att åtal har väckts har även målsäganden rätt att framställa ett yrkande om häktning, oavsett om det är fråga om ett allmänt eller enskilt åtal.¹⁰⁶

Överklagandetiden för ett beslut om häktning, kvarhållande i häkte eller tillstånd till restriktioner är inte inskränkt till viss tid. Andra beslut avseende häktning, till exempel överklagande av tingsrättens beslut att inte häkta någon, måste överklagas inom tre veckor.¹⁰⁷ När ett beslut om häktning meddelas i en dom är tiden inskränkt till den tid som gäller för överklagande av domen. Den dömde kan överklaga frågan om häktning även om denne inte överklagar i sak. Åklagaren kan inte yrka att den dömde häktas om domen inte överklagas.¹⁰⁸

Det är som huvudregel inte möjligt att enbart överklaga de *särskilda häktningsskälerna*. Om tingsrätten har häktat på grund av flykt- och recidivrisk och den tilltalade godtar häktning på grund av recidivrisk men överklagar och vill att hovrätten ska pröva frågan om flyktrisk, ska överklagandet avvisas. En liknande situation är när åklagaren begär den misstänkte häktad med anledning av kollusions- och recidivrisk, och tingsrätten beslutar att häkta den miss-

¹⁰³ 49 kap. 5 § sjätte punkten rättegångsbalken.

¹⁰⁴ 49 kap. 6 § och 13 § femte stycket rättegångsbalken.

¹⁰⁵ RH 1998:38.

¹⁰⁶ Se Lindberg, Rättegångsbalk (1942:740) 24 kap. 17 §, Lexino 2022-12-01 (JUNO).

¹⁰⁷ 52 kap. 1 § andra stycket första och tredje meningen rättegångsbalken.

¹⁰⁸ Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas?, 5 uppl. 2022 s. 381.

tänkte enbart med hänsyn till kollusionsrisk. Om kollusionsrisken senare upphör måste åklagaren häva häktningen eftersom det inte längre finns skäl för häktning. Även om åklagaren kan ha intresse av att få frågan om recidivrisk prövad i hovrätten, är det alltså inte möjligt. Åklagaren får i stället motivera en fortsatt häktning med recidivrisk som häktningsskäl vid en ny häktningsförhandling vid tingsrätten.¹⁰⁹

Åklagaren kan överklaga ett beslut om häktning och yrka att det ändras så att den misstänkte häktas även för *annan brottslighet* eller med en *annan rubricering*.¹¹⁰ Det innebär att om en person är häktad för ett brott, och tingsrätten ogillar ett yrkande om häktning för ett annat brott, kan åklagaren överklaga tingsrättens beslut i den del som har ogillats. Däremot bör åklagaren inte kunna begära den misstänkte häktad för annan brottslighet än vad åklagaren åberopat vid tingsrätten, med hänsyn till instansordningens princip.¹¹¹

Frågan om rubricering har betydelse för vilken bestämmelse den misstänkte ska häktas med stöd av, till exempel om presumptionsregeln¹¹² är tillämplig. Parterna får därför anses ha ett berättigat intresse av att kunna överklaga tingsrättens rubricering av brottet.¹¹³

Åklagaren kan också överklaga och yrka att den misstänkte ska *häktas på annan grund*, exempelvis när tingsrätten har beslutat att häkta den misstänkte så som skäligen misstänkt för brott (så kallad utredningshäktning) och åklagaren anser att det finns sannolika skäl för misstanken.¹¹⁴

Åklagaren kan vidare överklaga rättsens beslut att avslå en framställning om tillstånd att meddela restriktioner.¹¹⁵ En häktad person kan inte överklaga åklagarens beslut att utnyttja rättsens tillstånd till restriktioner. Detsamma gäller åklagares beslut att hindra ett visst besök eller att inte vidarebefordra ett visst brev. Däremot kan den häktade begära överprövning av sådana beslut.¹¹⁶

Det saknas lagstöd för åklagaren att *överklaga ett häktningsbeslut till den misstänktes förmån*, dvs. yrka att den misstänkte inte längre ska vara häktad. Åklagaren har möjlighet att häva en häktning innan åtal är väckt men inte efter. Åklagaren får överklaga en dom till den tilltalades förmån och även begära

¹⁰⁹ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 410. Flera delar av detta kapitel är hämtat från aktuell litteratur.

¹¹⁰ NJA 1983 s. 894.

¹¹¹ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 412.

¹¹² Se 24 kap. 1 § andra stycket rättegångsbalken.

¹¹³ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 411.

¹¹⁴ Se RH 1988:28 och RH 1988:123 samt Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel – när och hur får de användas? (2022, version 5, JUNO) s. 381. Situationen kan endast uppstå om åklagaren har framställt ett yrkande om häktning på grund av skäligen misstanke som andrahandsyrkande vid tingsrätten.

¹¹⁵ 49 kap. 5 § 6 p rättegångsbalken.

¹¹⁶ Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel (2022, version 5, JUNO) s. 938.

resning till tilltalads förmån. Med hänsyn till att ett felaktigt frihetsberövande ska upphöra så snart som möjligt bör dock åklagaren kunna överklaga ett häktningsbeslut även i denna situation.¹¹⁷

7.1.1 Häktning under förundersökning och rättegång ("Ö-häktning")¹¹⁸

Som ovan nämnts kan ett beslut om häktning under förundersökning och rättegång alltid överklagas.

Den häktade överklagar normalt med yrkande om att bli försatt på fri fot, att rätten ska besluta om mindre ingripande restriktioner eller att åtal ska väckas tidigare än vad tingsrätten har beslutat. När åklagaren överklagar gäller det oftast en tingsrätts beslut att inte häkta en person, att frige en häktad eller beslut om mindre ingripande åtgärder än häktning.

Den tilltalade kan även överklaga häktningen under pågående huvudförhandling vid tingsrätten. Typfallet är att huvudförhandlingen fördröjs av att tingsrätten beslutat om en rättspsykiatrisk undersökning och att den tilltalade ska vara kvar i häkte under den tiden. I en sådan situation har tingsrätten funnit att det finns övertygande bevisning för det åtalade brottet. Vid ett överklagande av häktningsfrågan har hovrätten ett sämre beslutsunderlag än tingsrätten vid prövningen av häktningsbeslutet. Hovrättens prövning bör i ett sådant fall inskränkas till om tingsrättens bedömning har varit uppenbart felaktig.¹¹⁹ Hovrätten gör därmed normalt ingen bevisvärdering utan prövningen begränsas till de processuella förutsättningarna för häktning och de särskilda häktningsskäl.¹²⁰

7.1.2 Häktning i samband med dom ("B-häktning")

Häktningsbeslut som meddelas i samband med dom kan överklagas antingen särskilt eller i samband med överklagande av domen.¹²¹

Om den häktade döms för brottet ska rätten i samband med avgörandet pröva om den häktade ska stanna kvar i häkte till dess domen får laga kraft. Även om den misstänkte inte tidigare är häktad kan rätten förordna i domen att denne ska häktas. Frågan om häktning tas upp vid förhandlingens avslutande och den tilltalade måste ges möjlighet att bemöta de häktningsskäl som görs gällande.¹²² Beslut som tingsrätten fattar i samband med dom kan över-

¹¹⁷ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 409.

¹¹⁸ "Ö-häktning" och "B-häktning" är begrepp som används i hovrätterna. "Ö-häktning" innebär att enbart häktningsfrågan (och eventuella restriktioner) är föremål för hovrättens prövning till skillnad från "B-häktning" där häktningsfrågan är en del av ett brottmål och där häktningsfrågan handläggs tillsammans med överklagandet av domen.

¹¹⁹ Se JK 1989 s. 29.

¹²⁰ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 417.

¹²¹ Se Lindberg, Straffprocessuella tvångsmedel (2022, version 5, JUNO) s. 381.

¹²² Se "Den nya häktningsgrunden" NJA 2019 s. 741.

klagas särskilt eller i samband med domen. Om den tilltalade har häktats, eller tingsrätten har beslutat att denne ska kvarhållas i häkte, är det vanligast att den tilltalade överklagar häktningsbeslutet i samband med överklagande av domen. Den tilltalade kan dock överklaga beslutet om häktning eller kvarstannande i häkte även om domen inte överklagas i sak.¹²³

Om tingsrätten i domen har ogillat ett yrkande om häktning eller hävt ett häktningsbeslut, kan åklagaren eller målsäganden yrka häktning i samband med ett överklagande av domen. Ett sådant beslut kan också överklagas särskilt. En förutsättning för att hovrätten ska kunna häkta den tilltalade är då att tingsrättens dom överklagas avseende skuld eller påföljd inom överklagandetiden. Det saknar betydelse vem som överklagar domen.¹²⁴

Detsamma bör gälla även om andra delar av ansvarsfrågan är uppe till prövning i hovrätten, exempelvis frågan om utvisning.¹²⁵ Det innebär att om åklagaren är nöjd med tingsrättens dom i skuld- och påföljdsfrågan, men missnöjd med beslutet att häva häktningen av den tilltalade, kan åklagaren inte endast överklaga beslutet att häva häktningen. Om den tilltalade överklagar domen i skuld- och/eller påföljdsfrågan, kan åklagaren dock framställa ett yrkande om att den tilltalade häktas eftersom målet då är uppe till prövning.

Vid bedömning av sannolika skäl efter tingsrättens dom anses hovrätten som huvudregel bunden av tingsrättens bedömning av skuldfrågan. Har den tilltalade dömts för brottet av tingsrätten bör hovrätten därmed utgå från att det finns sannolika skäl för misstanken. På samma sätt bör hovrätten utgå från att sannolika skäl inte föreligger om den tilltalade har frikänts, om inte nya omständigheter tillkommer.¹²⁶ Hovrätten kan dock häkta en tilltalad efter en frikännande dom vid allvarlig flyktrisk, om det finns starka skäl för misstankarna. Det kan då finnas särskilda skäl att vid häktningsförhandlingen i hovrätten lägga fram den utredning som togs upp vid huvudförhandlingen vid tingsrätten.¹²⁷

7.2 Åklagarens yttrande till hovrätten

I vissa situationer när en tilltalad har överklagat tingsrättens häktningsbeslut, föreläggs åklagaren att yttra sig. Detta gäller framförallt innan åtal har väckts eftersom hovrätten då saknar tillräckligt underlag för att kunna fatta beslut. Så kan vara fallet om det inte finns någon häktningspromemoria eller om det saknas ett tillräckligt motiverat protokoll från tingsrättens häktningsförhandling. Det varierar mellan hovrätterna i vilken utsträckning sådana föreläggan-

¹²³ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 414.

¹²⁴ NJA 1964 s. 489.

¹²⁵ NJA 1983 s. 817.

¹²⁶ Se NJA 1973 s. 157, NJA 1999 s. 223 och NJA 1998 s. 246 samt RH 2014:28.

¹²⁷ Jfr NJA 2008 N 20 och Svea hovrätts beslut den 3 juni 2019 i mål B 11810-17 samt Svea hovrätts beslut den 23 november 2020 i mål B 11439-19.

den skickas. I vissa fall kan ett föreläggande vara oundvikligt, exempelvis om det har passerat lång tid sedan senaste häktningsförhandlingen eller om försvararen har framfört särskilda omständigheter i överklagandeskriften. Ett tillräckligt underlag i hovrätten, genom exempelvis en häktningspromemoria, kan bidra till att förelägganden från hovrätten begränsas.

7.3 Häktningsförhandling i hovrätten

Överklaganden av häktningsbeslut handläggs som regel skriftligen. Det är förhållandevis ovanligt att hovrätten håller häktningsförhandling. I vissa situationer krävs det dock att hovrätten håller häktningsförhandling, exempelvis när hovrätten ändrar tingsrättens beslut att inte häkta eller att häva en häktning. Även när hovrätten beslutar om häktning i utevaro av andra skäl, exempelvis när någon befinner sig utomlands, ska hovrätten hålla häktningsförhandling i samband med att den misstänkte gripits. Det finns även möjlighet för hovrätten att kalla till häktningsförhandling om det behövs av andra skäl.

En fråga om att häkta någon som inte är anhållen får tas upp på yrkande av åklagaren. Det finns inget undantag från skyndsamhetskravet för utevarohäktningar. Däremot gäller inte fyradygnsfristen eftersom den räknas från gripandet eller verkställandet av anhållningsbeslutet.¹²⁸

Hovrätten får ändra tingsrättens häktningsbeslut, tillstånd till restriktioner eller reseförbud utan att höra motparten.¹²⁹

Om hovrätten beslutar att häkta någon i utevaro efter yrkande i hovrätten eller efter överklagande, ska rätten omedelbart underrätta Polismyndigheten, som är den myndighet som verkställer beslutet. När ett häktningsbeslut i utevaro har verkställts är Polismyndigheten skyldig att anmäla det till åklagaren. Åklagaren ska därefter omedelbart anmäla verkställandet till den domstol som har beslutat om häktning. Om häktningsbeslutet har meddelats av hovrätten och det finns ett pågående mål vid tingsrätten, ska åklagaren anmäla verkställandet även till tingsrätten.¹³⁰ När anmälan har kommit in till rätten ska häktningsförhandling hållas utan dröjsmål. Om hovrätten har häktat i utevaro ska hovrätten hålla förhandlingen. Detta gäller även när häktningen sker i ett mål som pågår vid tingsrätten. Förhandlingen får inte hållas senare än fyra dygn efter det att häktningsbeslutet verkställdes eller hindret mot att hålla en förhandling i den häktades närvaro upphört.¹³¹ Om ett häkt-

¹²⁸ Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 298.

¹²⁹ 52 kap. 7 § tredje stycket sista meningen rättegångsbalken.

¹³⁰ 29 § andra stycket förundersökningskungörelsen (1947:948).

¹³¹ 24 kap. 17 § fjärde stycket rättegångsbalken.

ningsbeslut har verkställts i utlandet räknas fyradygnsfristen från det att misstänkt kommit till Sverige.¹³²

7.4 Tidsfrister i hovrätten vid villkorad häktning

7.4.1 Innan åtal har väckts

Om den misstänkte i samband med häktning under pågående förundersökning väljer att verkställa ett tidigare fängelsestraff kan villkorad häktning inte beslutas. Högsta domstolen har konstaterat att ett villkorat häktningsbeslut inte är tillåtet innan åtal har väckts och förundersökning fortfarande pågår. Högsta domstolen fäste särskild vikt vid den restriktivitet som gäller vid tolkningen av bestämmelser om tvångsmedel.¹³³

7.4.2 Efter att åtal har väckts

Även om det inte finns något uttryckligt stöd för att ett häktningsbeslut kan villkoras har det i rättspraxis ändå godtagits att villkorad häktning får ske i samband med eller efter en dom.¹³⁴

En villkorad häktning kan få betydelse för handläggningen i hovrätten. Om den tilltalade är häktad ska huvudförhandling hållas inom fyra veckor efter utgången av överklagandetiden.¹³⁵ I praktiken innebär det att den maximala fristen för att inleda huvudförhandling i ett häktat mål i princip är åtta veckor från tingsrättens dom. En person som har dömts till en frihetsberövande påföljd som får verkställas trots att den inte fått laga kraft, och som är intagen i kriminalvårdsanstalt, ska vid överklagande av domen anses som häktad för brottet.¹³⁶ Om den dömde har lämnat en nöjdförklaring eller inte själv har överklagat tingsrättens dom gäller tidsfristen om åtta veckor även i dessa fall. Däremot gäller inte denna tidsfrist om den tilltalade är villkorligt häktad genom avtjänande av en lagakraftvunnen dom.

¹³² Se Cansu, Holmgård & Andersson, Häktning (2023, JUNO) s. 303.

¹³³ Se "Villkorad häktning" NJA 2024 s. 81. Se även [RäV 2021:4 Åklagares hantering av straffidsbeslut](#).

¹³⁴ Se "Svartlösadomen" NJA 1976 s. 522 och "La Reine-häktningen" NJA 1993 s. 161.

¹³⁵ 51 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken.

¹³⁶ 19 § lagen (1946:804) om införande av nya rättegångsbalken. Det gäller även den som är omhändertagen enligt 28 kap. 11 § brottsbalken. Bestämmelsen får betydelse för tillämpningen av reglerna i 21 kap. 3 a § rättegångsbalken om offentlig försvarare, 30 kap. 7 och 10 §§ samma balk om fristen för meddelande av dom eller slutligt beslut, 51 kap. 5 § om tidpunkten för insändande av överklagande samt 51 kap. 15 § om fristen för hållande av huvudförhandling.

8 Övriga processuella frågor

8.1 Materiell processledning

Det är åklagarens uppgift att beskriva det händelseförlopp som åklagaren påstår att den tilltalade ska hållas straffrättsligt ansvarig för. I det förloppet innefattas såväl de yttre faktiska omständigheterna som de subjektiva moment – uppsåt eller oaktsamhet – som ingår i gärningen.

Det är domstolen som ansvarar för att målet handläggs på ett rättssäkert och effektivt sätt. I det ansvaret ligger att genom materiell processledning reda ut målet. Om en gärningsbeskrivning är oklar eller framstår som ofullständig, ska rätten verka för att det blir klarlagt vad den innefattar.¹³⁷ Däremot är det inte domstolens uppgift att vidta åtgärder när det gäller utredningen av det som påstås i gärningsbeskrivningen och ska därmed bara förhålla sig till det material som parterna presenterar.

Frågan om materiell processledning prövades av Högsta domstolen i NJA 2023 s. 869. Högsta domstolen beslutade att undanröja hovrättens dom och återförvisa målet till hovrätten på grund av rättegångsfel. Den tilltalade hade åtalats för våldtäkt mot barn och frikändes av hovrätten då den sexuella handling som den tilltalade hade genomfört med målsäganden inte ansågs jämförlig med samlag, och eftersom åklagaren inte hade yrkat ansvar för något annat brott. Sammanfattningsvis ansåg Högsta domstolen att hovrätten – genom att underlåta att ta upp frågan om alternativa brottsrubriceringar och lagrum inom ramen för gärningsbeskrivningen och därefter pröva dessa – gjorde sig skyldig till rättegångsfel som kunde antas ha inverkat på målets utgång.¹³⁸

Det är därmed viktigt att åklagaren kontrollerar att gärningsbeskrivningen innehåller samtliga rekvisit som ska prövas av domstolen. Åklagaren behöver inte ange andrahandsyrkanden i stämningsansökan. Däremot är det viktigt att åklagaren vid förhandlingen är tydlig med *vad som görs gällande* och *vilka rubriceringar som omfattas av gärningsbeskrivningen*. Detta bör klargöras i ett tidigt skede av processen.

8.2 Genombrottsrekvisiten

De så kallade genombrottsrekvisiten i 51 kap. 23 a § rättegångsbalken innehåller vissa begränsningar avseende hovrättens prövning av ett brottmål.

¹³⁷ Jfr 46 kap. 4 § andra stycket rättegångsbalken.

¹³⁸ Se även "Vapenöverlämningen i Solna" Högsta domstolens beslut den 29 maj 2024 i mål B 6978-23 och "Åklagarens andrahandsyrkande" NJA 2017 s. 1086.

Av bestämmelsen framgår i korthet att om ett överklagande enbart avser den av tingsrätten utdömda påföljden ska skuldfrågan prövas enbart om det föreligger särskilda omständigheter.

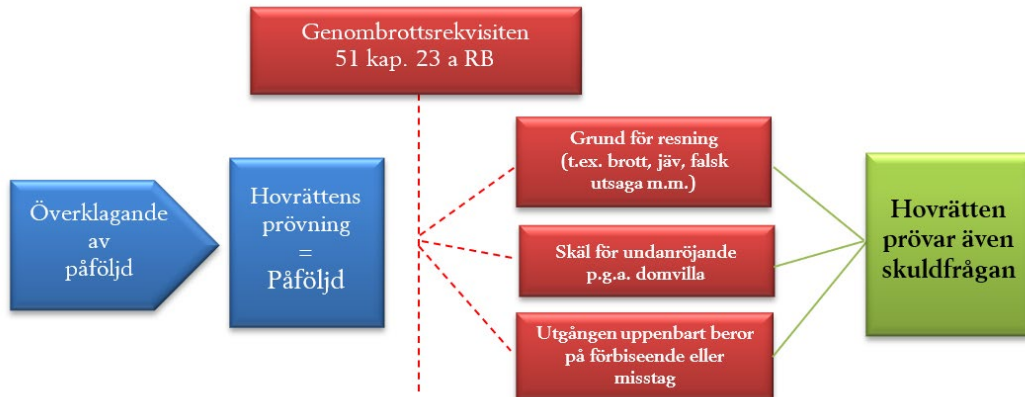
De *särskilda omständigheter* som kan vara skäl för hovrätten att ändå pröva skuldfrågan är följande.

- Om det finns något förhållande som kan utgöra grund för *resning* såsom
 - 1) att ledamot av rätten, anställd vid domstol eller åklagaren gjort sig skyldig till brott eller tjänsteförseelse eller ombud gjort sig skyldig till brott, och brottet eller tjänsteförseelsen kan antas ha inverkat på målets utgång,
 - 2) att en lagfaren domare eller åklagare varit jävig och det inte är uppenbart att jävet har saknat betydelse för utgången i målet,
 - 3) att en skriftlig handling som åberopats vid rätten har varit falsk eller ett vittne/sakkunnig avgett en falsk utsaga och det har inverkat på målets utgång,
 - 4) att sökanden åberopar en ny omständighet eller bevis som sannolikt skulle ha lett till att den tilltalade frikänts eller en mildare straffbestämmelse hade tillämpats eller om det i övrigt förekommer synnerliga skäl för att på nytt pröva frågan om den tilltalade har begått det brott som denne dömts för, eller
 - 5) att den rättstillämpning som ligger till grund för domen uppenbart strider mot lag.
- Om det finns något förhållande som skulle kunna medföra undanröjande av domen på grund av *domvilla*.
- Om målets utgång vid tingsrätten i samma del uppenbarligen beror på *förbiseende* eller *misstag*.¹³⁹

¹³⁹ 51 kap. 23 a § rättegångsbalken.

Genombrottsrekvisiten kan illustreras på följande sätt.

Figur 4 Illustration av under vilka förhållanden frågor om skuld ska prövas av hovrätten, trots att tingsrättens dom endast överklagats beträffande annat

Hovrätten behöver vid sin prövning endast ta hänsyn till omständigheter som har åberopats av en part. Ordet "behöver" indikerar att det inte hindrar rätten att beakta även andra omständigheter. En sådan ordning är också i linje med officialprincipen.¹⁴⁰

Genombrottsrekvisiten ska beaktas tillsammans med vad hovrätten är bunden av enligt 30 kap. 3 § rättegångsbalken och hovrättens utrymme att självmant (*ex officio*) pröva vissa frågor, inte minst påföljdsfrågor. Sambandet mellan reglerna har illustrerats i doktrin med följande exempel.¹⁴¹

- A. A döms för att vid samma tillfälle ha slagit B och stulit dennes mobiltelefon. Det föreligger två brott (misshandel och stöld) men bara en gärning. Om A överklagar och yrkar att hovrätten ska frikänna honom från misshandeln, ska domstolen även pröva om A har gjort sig skyldig till stöld. Om domen endast överklagas i påföljdsdelen, gäller genombrottsrekvisitetet för prövningen av skuldfrågan för båda brotten.
- B. A döms av tingsrätten till fängelse för misshandel begången i maj samtidigt som ett åtal för stöld begången i juni ogillas. Åklagaren överklagar domen och yrkar att åtalet för stöld ska bifallas och att fängelsestraffet som en följd av det ska skärpas. I detta fall ska hovrätten pröva skuldfrågan avseende stöldgärningen. Yrkandet i påföljdsdelen är beroende av att hovrätten bifaller åtalet för stöld. Om hovrätten anser att åtalet för stöld ska ogillas ska hovrätten inte göra någon prövning av påföljden. Om däremot hovrätten bifaller åtalet för stöld måste hovrätten pröva påföljden eftersom denna nu kommer

¹⁴⁰ Se Fitger m.fl., Rättegångsbalken (8 december 2023, version 95, JUNO), kommentaren till 51 kap. 23 a §.

¹⁴¹ Se Nordh, Processens ram i brottmål (2019, version 4, JUNO) s. 82–83.

att avse både stöld och misshandel. Hovrätten ska däremot inte ompröva skuldfrågan när det gäller misshandeln.

- C. I ovanstående exempel döms A även för stöld men överklagar och yrkar dels att åtalet för stöld ska ogillas, dels att påföljden under alla förhållanden ska ändras till villkorlig dom. Hovrätten ska då pröva skuldfrågan fullt ut beträffande stöldbrottet. Dessutom ska hovrätten oavsett utgången i skuldfrågan ompröva tingsrättens påföljdsbestämning. Vad gäller misshandeln ska hovrätten ompröva skuldfrågan endast under de förutsättningar som följer av 51 kap. 23 a § rättegångsbalken.
- D. Exemplet i C ändras så att A bara överklagar i påföljdsdelen. Det är bara under de speciella förutsättningar som anges i 51 kap. 23 a § rättegångsbalken som hovrätten prövar skuldfrågan avseende både misshandeln och/eller stölden.

Exempel på avgöranden när genombrottsrekvisitet har aktualiserats.

Resning: En person dömdes vid tingsrätten för ett erkänt brott. Efter att han överklagat domen endast avseende påföljd återtog han sitt erkännande. Högsta domstolen konstaterade att enbart den omständigheten att den dömde tar tillbaka sitt erkännande inte utgör grund för resning. Däremot hade hans uppgifter i hovrätten bedömts få svagare bevisvärde och han hade dömts vid tingsrätten uteslutande på grund av sitt erkännande. Han hade också uppgett att det tidigare erkännandet berodde på att han befunnit sig i ett stressat tillstånd. I denna situation fanns det synnerliga skäl att pröva skuldfrågan med tillämpning av 51 kap. 23 a § rättegångsbalken.¹⁴²

Domvilla: Den tilltalade dömdes för ett erkänt brott vid tingsrätten. Av tingsrättens standardiserade domskäl framgick att "tilltalad har erkänt gärningen. Erkännandet får stöd av övrig bevisning". Brottet i den åberopade bestämmelsen kunde endast begås uppsåtligen. Åklagaren hade åberopat både uppsåt och oaktsamhet. Det framgick inte av domskälen om tingsrätten ansåg att gärningen begåtts av oaktsamhet eller med uppsåt. Hovrätten ansåg därför att det förekommit ett sådant fel i handläggningen som utgjorde domvilla. Det fanns därför förutsättningar för hovrätten att pröva skuldfrågan med tillämpning till 51 kap. 23 a § rättegångsbalken.¹⁴³

¹⁴² Se NJA 1995 s. 187.

¹⁴³ Hovrättens över Skåne och Blekinge dom den 15 december 2023 i mål B 2218-23.

8.3 Inhibering av skyddstillsyn eller kontraktsvård

En skyddstillsyn ska vara förenad med övervakning från dagen för domen.¹⁴⁴ Det framhålls i förarbetena att det ofta är motiverat att utifrån individualpreventiva skäl snabbt kunna sätta in övervakningsåtgärder och att dessa skäl ska väga tyngre än den dömdes intresse av att inte behöva underkasta sig något på grund av domen innan den har vunnit laga kraft.¹⁴⁵

Om tingsrätten har bestämt påföljden till *skyddstillsyn* eller *kontraktsvård* och åklagaren vill att påföljden ska ändras till fängelse kan åklagaren begära att hovrätten inhiberar skyddstillsynen eller kontraktsvården. Det innebär att verkställigheten pausas för att undvika att ett avtjänande påverkar ett eventuellt fängelsestraff.¹⁴⁶ Om en skyddstillsyn kombineras med samhällstjänst kan även samhällstjänsten inhiberas.

Det är dock vanligast att det är den dömd som framställer ett yrkande om att en utdömd skyddstillsyn ska inhiberas i samband med överklagande. Åklagaren föreläggs då att yttra sig över frågan.

8.4 Reformatio in pejus

I hovrätten finns det ett förbud mot ändring till det sämre för den tilltalade om domen bara har överklagats av den tilltalade.¹⁴⁷ Hovrätten får inte, med anledning av den tilltalades överklagande, eller med anledning av åklagarens överklagande till den tilltalades förmån, döma till en påföljd som är att anse som svårare eller mer ingripande för den tilltalade än den som tingsrätten har dömt ut.

I de flesta fall är det relativt oproblematiskt att komma fram till vilken av två påföljder som är strängast. Vid bestämning av påföljd är fängelse att anse som en svårare påföljd än villkorlig dom och skyddstillsyn.¹⁴⁸ I övrigt saknas bestämmelser som reglerar påföljders inbördes stränghet. Trappan nedan, som illustrerar påföljdernas stränghet i förhållande till varandra, är baserad på praxis.¹⁴⁹ Högsta domstolen har uttalat att bedömningen bör göras utifrån

¹⁴⁴ 28 kap. 5 § brottsbalken.

¹⁴⁵ Prop. 1982/83:85 om ändring i brottsbalken m.m. (villkorlig frigivning och kriminalvård i frihet m.m.);, s. 99.

¹⁴⁶ RH 2013:23.

¹⁴⁷ 51 kap. 25 § rättegångsbalken. Det finns tre undantag från förbudet mot reformatio in pejus; 1) om tingsrätten har dömt till en kombinationspåföljd som förutsätter samtycke och den tilltalade återtar samtycket, 2) om tingsrätten har bestämt påföljden till skyddstillsyn och påföljden har missköts av den tilltalade på ett sådant sätt att det finns förutsättningar för undanröjande eller 3) om det finns förutsättningar för resning. Hovrätten kan då döma den tilltalade till en strängare påföljd trots att det enbart är den tilltalade som har överklagat.

¹⁴⁸ 30 kap. 1 § brottsbalken.

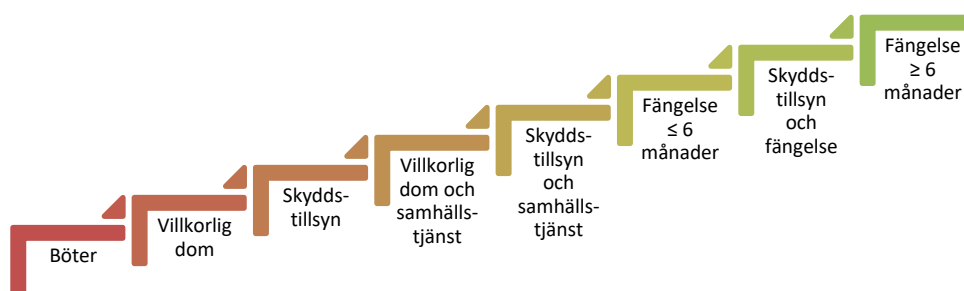
¹⁴⁹ Se bland annat "Slaget med bokryggen" NJA 2015 s. 386 och NJA 2009 s. 34.

den tilltalades perspektiv, men att den också ska vara objektiviserad. Det innebär att det inte kan överlämnas åt den tilltalade att avgöra saken utifrån vilken påföljd som han eller hon uppfattar som strängast och att det avgörande är vad en tilltalad typiskt sett kan antas anse.¹⁵⁰

Det finns en särskild bestämmelse om förbudet mot ändring till den tilltalades nackdel i fråga om utvisning i 51 kap. 25 a § rättegångsbalken. Bestämmelsen innebär att hovrätten inte kan besluta om utvisning om tingsrätten inte har meddelat ett sådant beslut om det är den tilltalade som har överklagat domen. Hovrätten kan inte heller förlänga tiden för utvisning om åklagaren inte har överklagat domen.¹⁵¹ Om åklagaren är missnöjd med tingsrättsdomen i utvisningsdelen måste han eller hon alltså själv överklaga.

Påföljdernas inbördes svårighetsgrad kan illustreras med följande bild.¹⁵²

Figur 5 Påföljdernas inbördes svårighetsgrad vid tillämpning av regeln om reformatio in pejus

¹⁵⁰ NJA 2015 s. 386 och RH 2001:8.

¹⁵¹ Se NJA 1996 s. 149. I målet hade åklagaren överklagat domen och yrkat skärpt brottsrubricering och strängare straff. Högsta domstolen ansåg att förbudet mot reformatio in pejus inte utgjorde hinder mot att pröva utvisningsfrågan, trots att frågan inte överklagats uttryckligt av åklagaren.

¹⁵² Bilden är baserad på en förlaga som är hämtad från Borgeke & Forsgren, Att bestämma påföljd för brott (2021, JUNO), s. 326 under avsnitt 4.1. Påföljdernas inbördes stränghet. Avseende frågan om reformatio in pejus och böter, se NJA 2010 s. 555.

9 Efter hovrättens dom

När hovrätten har meddelat ett slutligt avgörande har åklagarens roll i målet i de allra flesta fall upphört. Efter hovrättens avgörande är riksåklagaren ensam behörig att besluta i frågor om komplettering av förundersökningen.¹⁵³ Riksåklagaren är den inom åklagarväsendet som får överklaga domar och beslut till Högsta domstolen. Riksåklagaren får dock förordna en annan allmän åklagare att utföra talan i Högsta domstolen.¹⁵⁴

Om en begäran om komplettering av förundersökningen inkommer efter hovrättens avgörande ska åklagaren hänvisa till rättsavdelningen och [HD-verksamheten](#).

Om åklagaren anser att en hovrättsdom bör överklagas ska en begäran om det skickas till Utvecklingscentrum. Det är lämpligt att ta kontakt med Utvecklingscentrum under hand innan en begäran görs. En sådan begäran ska innehålla en redovisning av skälen för prövningstillstånd.¹⁵⁵ För att Högsta domstolen ska meddela prövningstillstånd i ett mål krävs det att det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen eller att det finns synnerliga skäl att meddela prövningstillstånd.¹⁵⁶

¹⁵³ ÅM 2021/9107, beslut 2021-03-11.

¹⁵⁴ 7 kap. 4 § rättegångsbalken.

¹⁵⁵ 4 § [ÅFS 2005:2](#).

¹⁵⁶ 54 kap. 10 § rättegångsbalken.

ÅKLAGARMYNDIGHETEN